

International Review

№ 4

грудень 2007

ВІДНОСИНИ УКРАЇНА – ЄС: у вимірі року

Автори:
А.Веселовський
В. Мовчан
О.Вонсович

В цьому номері кварталника публікуються результати моніторингу відносин Україна-ЄС за друге півріччя 2007 року, який здійснюється в рамках спільного проекту „Моніторинг відносин Україна-ЄС” започаткованого Регіональним представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні і Білорусії та Інститутом зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України.

Необхідність запровадження такого проекту обумовлена потребою переосмислення ситуації, що склалась у відносинах між Україною та Європейським союзом а також формулювання нової моделі євро інтеграційної стратегії України в рамках політики сусідства.

Переосмислення стратегії реалізації євроінтеграційного курсу України потребує розробки нових підходів з впровадження європейських стандартів у різних сферах суспільного життя та наближення України до вимог членства в ЄС. Одним з таких підходів є формування стратегічного порозуміння серед політичної еліти щодо європейського напрямку розвитку України. Іншим напрямком реалізації євро інтеграційних прагнень України є досягнення ширшої обізнаності громадськості щодо стану та перспектив європейської інтеграції України. Важливим завданням є також досягнення більшої обізнаності і розуміння з боку вітчизняного бізнесу важливості європейської інтеграції України, доручення його до стратегічного мислення, щільної прив'язки України до європейського ринку та ділової культури.

Важливим сегментом реалізації завдань євроінтеграції України є регіональні аспекти інтеграції, що потребує регулярного інформування регіонів про головні події в ЄС та взаємовідносин між Україною і Європейським Союзом.

З цією метою в рамках реалізації проекту і здійснюється моніторинг відносин Україна-ЄС, їх аналіз та публікація результатів, а також їх адресне розповсюдження серед регіональних органів державної влади, іноземних дипломатичних представництв та неурядових організацій.

Зміст публікацій виражає виключно погляди авторів і не обов'язково збігається з поглядами і позиціями Інституту зовнішньої політики та Фонду Фрідріха Еберта.

ЗМІСТ

1. *Андрій Веселовський*. **Відносини Україна – ЄС: частина майбутнього, що минула**. 4.
2. *Наталка Гордіюк*. **Відносини у геополітичному трикутнику Європейський Союз – Україна – Російська Федерація**. 14.
3. *Олександр Вонсович*. **НАТО і ЄС: порівняльний аналіз можливостей забезпечення колективної безпеки** 25.
4. *Вероніка Мовчан, Алла Кобилянська, Юлія Полетаєва, Наталя Лисенко*. **Економічна інтеграція і кооперація: УКРАЇНА - ЄС (підсумки другого півріччя 2007)**. 35.

ВЕСЕЛОВСЬКИЙ АНДРІЙ ІВАНОВИЧ,
заступник Міністра закордонних справ України,
Надзвичайний і Повноважний Посол України,
кандидат політичних наук.

Відносини Україна – ЄС: частина майбутнього, що минула

Вступ

З моменту набуття чинності Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їх державами-членами у 1998 році минуло не так багато часу. Протягом цих неповних десяти років відносини між сторонами тривалий час не відзначалися динамізмом, конструктивністю та далекоглядністю. Вони зміцнювалися, але не поглиблювалися стратегічно.

Попри появу численних українських внутрішніх нормативно-правових актів, якими закріплювалася на папері стратегічна мета України щодо реалізації курсу на європейську інтеграцію, рух України в напрямку Європейського Союзу був не надто помітним для українських громадян.

Тільки останнім часом ситуація змінилася. Пояснити це можна низкою факторів зовнішнього та внутрішнього характеру.

Події, які мали місце в Україні на зламі 2004-2005 років отримали різні політичні оцінки. Однак, беззаперечним є той факт, що вони забезпечили безпрецедентне зростання інтересу до України з боку світової спільноти в цілому та ЄС зокрема. Високі посадовці Євросоюзу особисто взяли участь у врегулюванні складної політичної ситуації. Знову ж таки, по-різному можна оцінювати значимість їхнього внеску, хоча робили вони це системно і навіть самовіддано. Україна на деякий час посіла провідне місце у їхньому напруженому та щільному графіку візитів та зустрічей.

Така увага була не випадковою. Насамперед тому, що в ЄС завжди з інтересом ставилися до заяв Києва про бажання інтегруватися до Євросоюзу. Ця зацікавленість у посиленні двосторонніх контактів з Україною суттєво зросла із виходом Союзу на кордони з нашою державою, який стався 2004 року. Вступ низки держав колишнього соціалістичного табору не міг не викликати гострих дебатів щодо характеру, та, головне, перспективного бачення щодо України. Нові держави-члени не бажали розривати тісні економічні, політичні та культурні зв'язки з Україною, хоча нові умови й змушували їх якщо цього не робити, то, принаймні, суттєво відмоделювати.

Вихід ЄС на кордони з Україною у 2004 році – Польща, Угорщина, Словаччина – та продовження процесу у 2007 році – Румунія, Болгарія – став виявом значно масштабнішого процесу його розширення на 12 країн, що потребувало відповідного перегляду взаємодії інституцій та повноважень Євросоюзу. Перша спроба таких змін була зафіксована в проекті Конституції ЄС. Проте, ухвалити її у 2005 році не вдалося, що викликало сумнів у життєвості об'єднання. Лише зараз, наприкінці 2007 року, проглядається вихід із ситуації.

Сьогодні Україна продовжує відчувати підтримку своїх безпосередніх західних сусідів. Це стосується як їхніх намагань впливати на генеральну лінію Брюсселя щодо розбудови відносин з Україною, так і зусиль щодо двостороннього співробітництва з Києвом у прискоренні процесу внутрішніх перетворень, необхідних для досягнення Україною критеріїв членства у ЄС.

Ось такий контекст склався у 2005 – 2007 роках. З одного боку – надії на швидкий європейський стрибок України, з другого – системна неготовність українського соціуму і економічного середовища до прийняття європейських стандартів (практики) та правового доробку *acquis* вже зараз. З третього – і це позитивне явище – триваючі процеси в самому ЄС у здійсненні внутрішніх реформ з метою забезпечення гармонійного функціонування у форматі трьох десятків держав.

Тому тільки розуміння динаміки подій в ЄС, в Україні та в їхніх відносинах впродовж останніх трьох років дає підстави для прогнозу майбутнього, як близького, так і далекого. Майбутнє пов'язане з існуючими на сьогодні двосторонніми домовленостями, головним з яких є розрахований на три роки План дій Україна – ЄС ухвалений на спеціальному засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС 21 лютого 2005 року.

План дій Україна – ЄС

Цей документ із самого початку розглядався Україною як своєрідне домашнє завдання, яке слід виконати Українській державі. Такий підхід був єдино правильним, адже неприпустимо розглядати реалізацію Плану дій виключно як примху Європейського Союзу, як тест для України. Суть процесу європейської інтеграції, в першу чергу, полягає не у проголошенні зовнішньополітичного курсу як такого, а, передусім, у його змістовному забезпеченні належним рівнем внутрішнього розвитку усіх сфер життя держави. Виконання низки завдань, окреслених Планом дій Україна – ЄС, завжди було і залишається пріоритетом для України, оскільки ці реформи так чи інакше мали бути здійснені задля добробуту українського народу, задля виконання державою свого

призначення – забезпечувати права і свободи своїх громадян, їхню безпеку, добробут та процвітання.

Саме такий підхід, базований на спільних європейських цінностях, завжди супроводжував процес реалізації Плану дій з боку України. Сьогодні, коли до завершення терміну його дії залишається кілька місяців, можна сміливо стверджувати, що План дій Україна – ЄС став поворотним документом в історії розвитку відносин Києва і Брюсселя.

Незважаючи на те, що він укладений в рамках європейської політики сусідства (ЄПС), План дій став важливим і необхідним інструментом для реалізації внутрішніх реформ в Україні, своєрідною першою короткостроковою дорожньою картою для майбутньої інтеграції нашої держави в ЄС.

Вище згадувалося про підтримку нових членів ЄС, яка надається Україні. У контексті реалізації Плану дій вони ініціювали відповідні програми взаємодії з нашою державою. На сьогодні окремим масивом є двостороннє співробітництво України з Польщею, Словаччиною, Чехією, Угорщиною, Латвією, Литвою та Естонією. Слід відзначити, що через Міністерство закордонних справ до нього широко залучені усі центральні органи влади України. Найпоширенішим видом таких контактів української сторони з іноземними колегами є надання консультативної допомоги та організація різноманітних галузевих семінарів, стажувань та навчальних поїздок, у ході яких українські фахівці мають можливість вивчити досвід відповідних державних органів “нових” членів ЄС, які не так давно здійснювали перетворення, схожі до тих, що належить здійснити Україні.

Така небайдужість до України з боку згаданих держав не може не надихати. Більше того, співробітництво у тій формі, у якій воно існує на сьогодні, виглядає ще більш цінним з огляду на те, якою гострою на сьогодні є ситуація з кадровим забезпеченням європейської інтеграції в Україні. Ефективність та досконалість роботи, яку здійснює Україна на шляху реалізації курсу на вступ до ЄС, безпосередньо залежить від підготовленості експертів, які генерують ідеї та впроваджують їх у життя.

Говорячи про реалізацію Плану дій Україна – ЄС, слід відзначити, що стан виконання його політичного розділу визнаний найбільш успішним. Це вкрай важливо з огляду на те, що саме комплекс політичних питань Плану має для Європейського Союзу чи не найбільшу вагу.

Його стратегічне значення пояснюється цілями, що були закріплені у Європейській стратегії безпеки 2003 року. Європейський Союз буде завжди зацікавленим у стабільних та процвітаючих сусідах. Тому успіх внутрішніх політичних реформ в Україні одночасно є запорукою безпеки ЄС.

З кожним роком удосконалюється політичний діалог Україна – ЄС на всіх рівнях. Збільшується обсяг міжнародної тематики, яка становить спільний інтерес для нашої держави та ЄС. В рамках спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС вже протягом двох з половиною років діє механізм приєднання України до заяв та виступів від імені Європейського Союзу. За цей час Україна приєдналася до більш як тисячі документів, а рівень солідарності нашої держави з ЄС стабільно тримається на позначці 92 – 95 %.

Починаючи з 2000 року Україна мала право приєднання до заяв та виступів від імені ЄС у односторонньому порядку після їхнього офіційного оприлюднення.

З 17 травня 2005 року у рамках виконання Плану дій Україна – ЄС набув чинності новий механізм, за яким МЗС почало отримувати проекти відповідних документів заздалегідь. Таким чином, у разі прийняття рішення щодо доцільності приєднання до певної заяви або виступу від імені ЄС, на момент оприлюднення Україна фігурує у тексті документа серед переліку держав, що розглядають його зміст як складову офіційної національної позиції з того чи іншого питання.

Рішення ЄС залучати Україну до заяв та виступів з регіональних та міжнародних питань фактично надало нашій державі ті можливості, які свого часу отримали країни-кандидати на вступ та держави, залучені до процесу стабілізації та асоціації.

Окрім цього, здобутки сторін у сфері політичного та безпекового співробітництва були окреслені укладенням Угоди між Україною та Європейським Союзом про процедури безпеки, які стосуються обміну інформацією з обмеженим доступом. Ще більш важливим кроком стало підписання Угоди про визначення загальної схеми участі України в операціях ЄС з врегулювання криз, на ратифікацію якої можна очікувати ближчим часом.

У сфері юстиції свободи та безпеки процес реалізації Плану дій увінчався підписанням в рамках засідання Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС Угод про спрощення оформлення віз та про реадмісію осіб.

У економічній сфері ми впритул наблизилися до відкриття офіційних переговорів щодо створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, яка стане невід’ємною частиною Нової посиленої угоди між Україною та ЄС. Наразі між сторонами відбулося вже кілька раундів неофіційних консультацій з цього приводу. Єдиним, що затримує, є завершення технічних процедур із набуття Україною членства у СОТ.

На тлі президентських (2004) та парламентських (2006) виборів, проведених у відповідності до європейських стандартів демократії та все більш щільної тканини двосторонньої взаємодії, перелічені здобутки сторін у контексті виконання Плану дій

Україна – ЄС привели до того, що 6 лютого 2007 року було оголошено про початок офіційних переговорів щодо укладення Нової посиленої угоди між Україною та ЄС на заміну Угоди про партнерство та співробітництво.

Переговори щодо Нової посиленої угоди між Україною та ЄС

Навіщо нам потрібна Нова посилена угода, що нового вона внесе у наявну правову базу, а, по великому рахунку, у рух України до ЄС?

Адже, діюча Угода про партнерство та співробітництво (УПС) від 1994 року (набула чинності у 1998 році) містить механізм автоматичної щорічної пролонгації. Чому сторони не можуть взаємодіяти за попереднім документом?

Насамперед тому, що Україна нині знаходиться на іншому рівні розвитку. З пострадянської адміністративної системи, з командної економіки вона перетворилася на демократичну ринкову державу, що реформується. Проголошені як ідея гасла європейської інтеграції ця держава нині має намір реально втілювати в життя. Та й в плані практичної співпраці сьогодні вже існують об'єктивні причини вести мову про необхідність укладення принципово нової угоди, яка б адекватно віддзеркалювала здобутки і напрацювання двостороннього діалогу України з ЄС, які ми маємо в своєму активі в результаті плідного співробітництва, що спостерігалось протягом останніх років.

Приміром, УПС взагалі не передбачає співробітництва сторін у сфері зовнішньої та безпекової політики, в якій Україна та ЄС вже активно співпрацюють не один рік. Суттєвого розширення спектру дії потребують договірно-правові зобов'язання сторін у сфері юстиції, свободи та безпеки, зважаючи на значне зростання кола питань, з яких ми взаємодіємо. Принципово новий підхід передбачається і у зв'язку з наміром створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС (ЗВТ). Якщо в УПС закладено лише посилення на можливість проведення консультацій щодо створення такої ЗВТ, то нова угода міститиме предметні домовленості щодо її започаткування і розвитку. Вони становитимуть один з наріжних каменів нової угоди і забезпечуватимуть поступову економічну інтеграцію України в ЄС.

Більш того, не варто забувати, що УПС, як тип угоди, розроблявся для усіх країн колишнього СРСР з метою заміни діючої на той час угоди про торговельно-економічне співробітництво між Європейськими Співтовариствами та СРСР. Відповідно, зміст положень УПС мав універсальний характер.

Вкрай помилковим є розуміння Нової посиленої угоди як такої собі “оновленої” УПС. Мета України – укласти принципово інший документ, який враховуватиме всі

аспекти стосунків України з ЄС, в тому числі і євроінтеграційні прагнення нашої держави на перспективу.

Факт спільної роботи над Новою угодою свідчить про бажання обох сторін – а не лише Києва – визначити додану вартість для наступного етапу відносин і закріпити її юридично. Згадаймо, що офіційне проголошення про початок роботи над новою угодою за результатами зустрічі міністрів закордонних справ у форматі Україна – Трійка ЄС сталося у лютому 2007 року, коли не було офіційно призначеного Міністра закордонних справ України, а 4 раунди переговорів проходили з березня до липня, тобто у розпал політичної кризи в Україні. Все це так само як і проведення чергового Одинадцятого саміту Україна – ЄС у Києві 14 вересня 2007 року, тобто у розпал виборчої кампанії, є свідченням того, що ЄС веде переговори з Державою Україна, а не з окремими політичними постатями чи партіями.

З самого початку Україна оголосила, що прагне укласти амбітний інноваційний документ, побудований на принципах *політичної асоціації та економічної інтеграції*.

Що це означає з точки зору України?

Політична асоціація має передбачати подальше утвердження в Україні спільних цінностей демократії, верховенства права та поваги до прав людини до тих рівнів, що утверджуються в Євросоюзі, а також подальше зближення позицій України та ЄС з міжнародних питань. При цьому поступово має увійти в дію механізм, що передбачатиме не лише надання позицій Брюсселя Києву для приєднання, а й участь в їх опрацюванні.

Під економічною інтеграцією ми розуміємо поступове включення України до спільного ринку Європейського Союзу, від створення зони вільної торгівлі до отримання частки України у внутрішньому ринку ЄС. Це, безперечно, відповідає інтересам як українських виробників та споживачів, так і європейських.

Існуючі розбіжності у поглядах переговорних сторін з питання визначення майбутньої угоди як угоди про асоціацію не повинні бути підставою для передчасного песимізму, оскільки навіть в самому ЄС немає єдності з даного питання. Серед держав-членів Євросоюзу ми маємо як прибічників, так і противників надання на цьому етапі відносин з України Євросоюзом перспективи членства для нашої держави.

Так, Брюссель з розумінням сприймає євроінтеграційні прагнення України. Однак, з огляду на зазначену відсутність, ще під час згаданого вище засідання Україна – Трійка ЄС на рівні міністрів у лютому 2007 року ми дійшли згоди щодо необхідності зосередитися у ході перших раундів переговорного процесу на змістовному наповненні угоди, а назву і долю питань політичного характеру, таких як закріплення у тексті поняття про асоціацію

та перспективи членства, визначати на фінальній стадії переговорів в залежності від змістовного наповнення документу.

Сторони переговорного процесу погодилися, що переговори триватимуть півтора-два роки. Разом з тим, ми не лімітовані у часі. Зважаючи на згаданий механізм пролонгації терміну дії УПС, ми можемо вести переговорний процес в оптимальному для себе режимі, який визначатиметься станом проробки питань і драфтування тексту угоди. Втім, ми зацікавлені в раціональному використанні часу, пам'ятаючи, що Нова угода підлягає ратифікації національними парламентами держав-членів ЄС, Верховною Радою України та Європарламентом.

Хочу окремо відзначити, що українська сторона в цілому задоволена проміжними результатами переговорного процесу. Якщо говорити про п'ять раундів, які вже відбулися, то перші чотири можна віднести до своєрідного першого етапу процесу. Він характерний тим, що протягом цього періоду сторони здебільшого обговорювали і погоджували або положення, щодо яких немає значних розбіжностей у позиціях, або питання технічного характеру.

Своєрідним підсумком першого етапу можна вважати Спільний звіт про прогрес у переговорах, ухвалений в рамках згаданого Одинадцятого саміту Україна – ЄС.

Згідно з документом обидві сторони погодилися, що Нова посилена угода повинна бути всеосяжним, амбіційним та інноваційним документом, що охоплює усі сфери співробітництва між Україною та ЄС. Вона має якісно виходити за рамки УПС та спільного Плану дій для найбільш можливого наближення України до ЄС. Нова угода має відображати стратегічну важливість відносин Україна – ЄС.

За результатами першого етапу переговорного процесу сторони також досягли широкого розуміння загальних цілей, цінностей і принципів, а також основних елементів майбутньої Нової посиленої угоди. Стосовно загального політичного контексту, а також європейських прагнень України, українська сторона наголосила на своїй меті встановити новий, більш високий рівень відносин, рухаючись від принципів партнерства та співробітництва до принципів політичної асоціації та економічної інтеграції.

Чим має відрізнятись від першого етапу другий, в рамках якого відбувся поки лише один, п'ятий раунд переговорів (Брюссель 16-18 жовтня 2007 року)? Очевидно характером спілкування.

Найбільш помітною різницею, яку видно неозброєним оком, є більш наступальна позиція України у порівнянні із попередніми раундами. Це, в першу чергу, пояснюється логічним прогресом у переговорах. Після вирішення усіх “прохідних” питань, сторони розпочали роботу над тими, у яких позиції дисонують. Тому цілком природним є бажання

української сторони захистити власну позицію і забезпечити найбільше можливе врахування власних інтересів у процесі переговорів.

Зрозуміло, що якби у відносинах України з ЄС була хоча б одна байдужа сторона, у переговорах як таких не було б сенсу. Слід також не забувати, що ніхто не грає, якщо не хоче перемогти. Тому, переговорний процес, який наразі відбувається, за своєю суттю дозволяє Україні з надією дивитися у майбутнє. Крім того, ми цілком обґрунтовано сподіваємося та працюємо у напрямку забезпечення врегулювання Новою угодою найбільш принципових питань двосторонніх відносин із Євросоюзом, таких як, наприклад, обмеження зі сторони ЄС потенціалу власних відносин з Україною рамками Європейської політики сусідства (ЄПС).

Ми вже не раз порушували це питання перед Брюсселем. Зважаючи на те, що в центрі уваги сторін сьогодні перебуває згаданий переговорний процес, воно набуває ще більшої актуальності.

Рамки ЄПС об'єктивно не здатні забезпечити належну додану вартість відносинам між Україною та ЄС. Сьогодні ця політика розповсюджується на 16 країн-партнерів регіонів Східної Європи, Північної Африки та Близького Сходу. Основними інструментами ЄПС є плани дій, які на сьогодні укладені з 10 країнами, серед яких і Україна. Більшість цілей, передбачених політикою сусідства, Україна вже досягла, отже перебування в цих рамках для неї проблематичне. Понад те, ЄПС не містить і згадки про можливість набуття членства у Євросоюзі, що природно з огляду на географічну та політичну строкатість учасників.

Тому офіційна позиція України щодо ЄПС полягає у її несприйнятті в якості альтернативи перспективі членства нашої держави у Європейському Союзі. Україна не обмежуватиме подальший розвиток своїх відносин з Європейським Союзом вузькими рамками Європейської політики сусідства, про що чітко було заявлено у ході Одинадцятого саміту Україна – ЄС, який відбувся 14 вересня у Києві.

Інше питання, що політика сусідства має організаційно-фінансовий інструмент, спрямований на поглиблення відносин “сусідів” (отже й України) з державами-членами ЄС. Україна активно бере і надалі братиме у ньому участь, застерігаючи, що робить це з метою перейняття досвіду в європейській інтеграції.

Отже Нова посилена угода, яку Україна розглядає як механізм підготовки до отримання статусу країни-кандидата на членство у ЄС, не може бути обмежена рамками ЄПС, оскільки втратить у своїй амбіційності та не забезпечить розгляду питання про членство України в ЄС у перспективі.

Хід переговорного процесу вже засвідчив, що Україна здатна забезпечити найвищу можливу ефективність співробітництва у найближчому майбутньому та створити передумови для виходу із “пастки” ЄПС шляхом ретельної підготовки до власних переговорних позицій.

Тому процес триватиме, він буде складним, але його цілі є цілком досяжними.

А от питання обмеження України рамками ЄПС породжує в уяві інші аналогії та думки, зокрема щодо тих країн, які до ЄПС не входять.

Відносини у трикутнику Україна – Росія – ЄС

Не лише у колах політологів, а й у ході зустрічей урядовців вже довго дебатується питання щодо наявності впливу та зв'язку відносин ЄС – Україна та ЄС – Росія.

Безперечним на сьогодні є те, що відносини Брюсселя з Москвою зараз значно глибші і масштабніші ніж з Києвом. Це стосується і обсягів товарообігу, і функціонування унікального формату секторального співробітництва у вигляді чотирьох спільних просторів, і закріплення статусу стратегічного партнерства для двосторонніх відносин, тоді як Україна продовжує намагання виділитися з низки країн-учасниць співробітництва з ЄС, де вона знаходиться пліч-о-пліч з Алжиром, Вірменією, Марокко, Лівією чи Палестиною, які питання про членство не ставлять.

Незважаючи на це, якісною відмінністю між Росією та Україною у відносинах з ЄС є остаточна мета – Росія ніколи не висловлювала і схоже не збирається висловити бажання вступити до Євросоюзу.

Проте, будучи історично європейською країною і навіть попри те, що протягом ближчих 10-15 років більшість населення Росії буде неєвропейським, історична та економічна складова відносин рано чи пізно приведуть двох геополітичних гравців до більш тісних зв'язків, хоча швидше за все вони не будуть носити інтеграційного характеру. В Брюсселі такий сценарій сприймається в цілому позитивно. Близька до ЄС Росія – це зрозуміла, політично передбачувана, економічно ринкова і демонополізована, соціально безпечна і неагресивна країна.

У зв'язку з цим уявляється, що вступ України до ЄС здатний послужити своєрідним каталізатором подібного сценарію. У цьому контексті показовим є короткий підсумок Міжнародної конференції у Вашингтоні 16 жовтня 2007 року, присвяченої проблематиці відносин України з ЄС: “Інтеграція України до ЄС поховає ілюзії тих політичних сил Росії, які сподіваються на створення “доброї імперії”, допоможе демонополізувати енергетичний ринок Євразії та приведе до синергії ЄС та Росії”. З точки зору інтересів України на кращий сценарій годі й сподіватися.

Однак зовсім не ця альтруїстична мета повинна рухати нашими зусиллями, не для наших великих сусідів, ЄС та Росії, ми ведемо переговори. Нашим головним завданням має залишатися робота всередині України, виведення усіх сфер життя нашої держави на європейський рівень, аби фігура України не виявилася пішаком у геополітичній грі Росії та ЄС.

Без перебільшення, сьогодні ми переживаємо історичний момент, коли майбутнє України багато у чому залежить від наполегливості самої української влади в цілому, яка представляє інтереси усього народу, та дипломатії зокрема.

Такі нові реалії відносин з ЄС як переговорний процес щодо укладення Нової посиленої угоди, дозволяють нам самим бути режисерами власного майбутнього.

Тому найважливішим є не втратити цей момент. У зв'язку з цим хотілося б вірити, що питанням європейської інтеграції в новому Уряді, власне, в усіх наступних урядах України, опікуватиметься безпосередньо його керівник. Саме такий підхід забезпечив вступ до ЄС усім старим і новим учасникам.

**Відносини у геополітичному трикутнику
Європейський Союз – Україна – Російська Федерація.
(порівняльний аналіз результатів Самарського саміту між РФ-ЄС та Київського
саміту Україна-ЄС)**

Розвиток відносин України і Російської Федерації з Європейським Союзом характеризується певною схожістю основних напрямів співробітництва. Найближчим часом в обох державах завершується 10-річний термін дії базових Угод про партнерство та співробітництво (УПС). Водночас і Україна, і РФ докладають зусилля з метою завершення вступу до Світової організації торгівлі, конкретні наслідки якого позначаться на торговельних відносинах саме з країнами ЄС.

У відносинах між Україною, Європейським Союзом, Російською Федерацією існує декілька сфер взаємодії, такі як: політична, економічна, культурна, екологічна тощо.

Що стосується політичного співробітництва, слід зауважити, що політико-правова база цих відносин складається з схожих документів, підписання яких відповідає міжнародним обставинам початку співробітництва. Це – Угода про партнерство та співробітництво (УПС) та документах, що приймаються на відповідних самітах та зустрічах на парламентському та урядовому рівні співробітництва. Головна відмінність полягає в тому, що Росія ніколи не висловлювала зацікавленості в своєму вступі до Європейського Союзу. Наразі, Угода про партнерство та співробітництво між РФ та Європейським Союзом не відповідає реаліям міжнародного життя та геополітичній ситуації. Україна, навпаки, висловлює своє беззаперечне прагнення бути членом Європейської спільноти і намагається йти в цьому напрямку. Навіть євро-парламентарі на останніх парламентських слуханнях «Україна на передодні позачергових парламентських виборів», що відбулися 28 серпня 2007 р., висловили думку, що саме питання євроінтеграції, на даний момент, є тим, що об'єднує усі політичні сили в Україні. Російська сторона принципово не заперечує проти майбутнього членства України в ЄС.

Треба зауважити, що в кінці 2007 року спливає термін дії Угоди про партнерство та співробітництво як між Україною та ЄС так і РФ та ЄС. Країни стоять перед важливим завданням – визначити пріоритетні форми та напрямки співробітництва з ЄС, розробити нову угоду на заміну УПС, яка буде враховувати реалії стосунків між партнерами та

---

¹ аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Науковий керівник: доктор політичних наук, професор Перепелиця Г.М.

зміни, що відбуваються на міжнародній арені. Адже, цілком зрозуміло, що формат відносин між Росією та ЄС не може базуватися та регулюватися Угодою про партнерство та співробітництво. По-перше, Росія не виявляє бажання стати членом Європейського Союзу, тому і угода повинна передбачати інший характер співробітництва. По-друге, Європейський Союз не врахував посилення ролі РФ, як країни, основного постачальника енергоносіїв та як повноцінного самостійного суб'єкта. Тому ті схеми співробітництва, які закладені в УПС Росія-ЄС повинні бути переглянуті, а відносини перенесені в іншу площину. Необхідно сказати, що як Україна, так і Росія в 2007 році плідно готувалися до проведення відповідних самітів з метою зміни подальшого формату співпраці між геополітично-пов'язаними суб'єктами міжнародних відносин. Якщо позиція Української сторони була цілком передбачливою, а саме в прагненні вийти на якісно новий рівень стосунків між Україною та ЄС; то позиція Росії була неоднозначною. Напередодні Самарського саміту російські лідери з одного боку наголошували на важливості початку переговорів між РФ та ЄС, а з другого боку виявляли певне небажання розв'язати проблему стосунків з Польщею. Остання виступала проти початку переговорів з РФ.

Отже, Самміт Росія-ЄС, що відбувся 18 травня 2007 року у м. Самарі, ввійшов в історію російсько-європейських відносин як найбільш безрезультатна зустріч за останні роки. З одного боку російські політики вказували на те, що Європа не примусить Росію відмовитися від обраного нею курсу самоствердження на світовій арені як потужної держави. В російських ЗМІ стверджувалась думка, що конфлікту між Москвою і Брюсселем взагалі немає. А з другого боку було враження, що Росії взагалі байдуже, чи почнуться переговори про нову рамкову угоду з ЄС на саміті в Самарі. Напередодні Литва планувала заблокувати переговори між ЄС та Росією щодо нової двосторонньої угоди про співпрацю. Щоб цього не сталося, росіяни повинні були поновити постачання нафти трубопроводом «Дружба» до нафтопереробного заводу у Можейках. Вільнюс звинувачував Москву у тому, що причини закриття нафтогону "Дружба" мають політичний характер. Президент Литви Валдас Адамкус вважає, що блокування переговорів – це радикальний крок, але, як сам підкреслює, інші спроби відновити постачання нафти і вирішити проблему не принесли бажаних результатів¹.

Тому можна сказати, що ситуація напередодні Самарського саміту була не вигідною як для Росії, так і для Європейського Союзу. Отже, у порядку денному саміту Росія-ЄС обговорювалися наступні питання:

- підготовка до нової угоди, яка замінить нинішню Угоду про партнерство і співробітництво між ЄС і Росією;

1

- прогрес, досягнутий по вступу Росії у СОТ;
- співробітництво в області енергетики і покращення обміну інформацією з можливих проблем, пов'язаних з постачаннями газу і нафти;
- реалізація Кіотського протоколу і підготовка до переговорів з питань зміни клімату після 2012 року;
- зміцнення співробітництво в області науки і освіти;
- співпраця в області свободи, безпеки і правосуддя після набуття чинності 1 червня угоди про спрощення видачі віз і реадмісії, і початок діалогу з візових питань;
- конкретні кроки по усуненню суперечностей між ЄС і Росією, активізація співпраці в області космічних досліджень і регіонального розвитку;
- міжнародні проблеми, такі як Косово, іранська ядерна програма і ситуація на Близькому Сході.

У результаті, вперше за історію відносин РФ-ЄС під час самміту не було схвалено жодних офіційних документів та рішень. Слід зазначити, що Росія у відносинах з ЄС, у т.ч. у підході до укладення нової базової угоди зацікавлена, у першу чергу, у відстоюванні власних інтересів і не виявляє занепокоєння у зв'язку із затримкою початку переговорів.

Ключовим питанням порядку денного двосторонніх відносин РФ-ЄС було питання щодо реалізації ухвалених 10 травня 2005р. під час самміту в Москві “Дорожніх карт” щодо формування чотирьох спільних просторів ЄС та Росії².

Спільний економічний простір включає співпрацю по широкому кругу питань, включаючи сільське господарство, транспорт, енергетику, охорону навколишнього середовища, космічні технології, а також справедливий і відповідальний доступ до ресурсів, інфраструктур і ринків.

У **Спільному просторі свободи, безпеки і правосуддя** особливе значення надається подальшому спрощенню пересування і зв'язків між народами. Вивчатиметься можливість переходу в довгостроковій перспективі на безвізовий режим. Окрім цього, передбачається усунення перешкод на кордонах між ЄС і Росією шляхом оптимізації адміністративних заходів, електронного обміну митною інформацією і удосконалення інфраструктури, а також розширення співпраці в боротьбі з контрабандою і організованою злочинністю.

В рамках **Спільного простору зовнішньої безпеки** ЄС і Росія ведуть інтенсивний діалог з міжнародних питань і співпраці з країнами, що межують як з ЄС, так і з Росією. Інші області співпраці включають боротьбу з тероризмом, нерозповсюдження зброї, управління кризами і захист цивільного населення.

В рамках *Спільного простору науки, освіти і культури* в 2006 році був відкритий Європейський навчальний інститут на спільному фінансуванні. В майбутньому успішна співпраця в області науки і освіти планується поповнитися дослідницькими проектами, направленими на стійкий економічний розвиток і вирішення актуальних глобальних проблем. Отже, важливо для обох сторін забезпечити захист і сприяння культурному різноманіттю і загальним цінностям.

Аналітики вважають, що однією з головних цілей Росії на самміті в Самарі 18 травня 2007 року було усунення суперечностей з Польщею, Естонією і іншими країнами ЄС. Росія, використовуючи обхідні маневри і підкреслюючи взаємозалежність між РФ і ЄС і наявність загальних інтересів, сподівалася переконати лідерів ЄС погоджувати внутрішні позиції Союзу і ігнорувати наявні розбіжності. Президент Володимир Путін неодноразово заявляв, що Росія і Європа потрібні один одному, тому вони повинні налагоджувати між собою співпрацю, виходячи з реальності.

Проте лідери ЄС на нинішньому самміті керувалися принципом "внутрішнього консенсусу" Союзу і з принципових питань діяли на користь країн ЄС, дистанціюючись від Росії.

Звичайно, ситуація навколо Польщі та Естонії затьмарювала проведення самміту. Саме Польщі вдалося домогтися хай не простого, але консенсусу всіх членів ЄС щодо питання про м'ясо. Напередодні самарського самміту Варшава висунула нову умову – підписати політичну декларацію про гарантії енергетичної безпеки для Польщі та інших країн Європейського Союзу, які залежать від постачання російських енергоносіїв. Представник польського МЗС Роберт Сзаньявський заявив, якщо Росія знову розпочне енергетичний шантаж, то ЄС зможе захистити й забезпечити ці країни з власних запасів.

Що стосується роботи над створенням спільного економічного простору Європейська Комісія переслідує наміри посилити співпрацю в сфері економічних і торгівельних відносин, а також в енергетичній і транспортній галузях, включно з Енергетичним діалогом та взаємодії у рамках створення супутникової навігаційної системи "Галілео".

В контексті створення спільного простору свободи, безпеки і справедливості ЄС робить наголос на спільних цінностях, на яких будуються відносини сторін (демократія, верховенство закону, права людини). Підкреслюється також готовність Євросоюзу підтримувати справжні зусилля з пошуку мирного врегулювання ситуації в Чечні. Робота в рамках цього простору передбачає також імплементацію Угоди між Росією та Європолом, підписання і ратифікацію угоди щодо кордону з Естонією.

Вагомим досягненням у формуванні цього простору стало підписання під час самміту у Сочі (25 травня 2006 р.) угод про спрощення візового режиму та реадмісію, які набули чинності з 1 червня ц.р. Крім того, сторони домовилися про продовження діалогу в цій сфері з метою створення у перспективі безвізового режиму для громадян ЄС і РФ.

Між ЄС та Москвою залишається напруженість у зв'язку із загостренням відносин Естонії і Росії через події навколо перенесення у Талліні пам'ятника Воїну-Визволителю. Євросоюз у заяві Німецького головування закликав Росію до стриманості та дотримання міжнародних зобов'язань у відповідності до Віденської конвенції про дипломатичні відносини, а Таллінн разом з Варшавою заблокував початок переговорів з Москвою щодо укладення нової базової угоди та посилив позицію щодо підписання договору про кордон з Росією.

У своєму підході до спільного простору зовнішньої безпеки Євросоюз виходить зі спільної відповідальності ЄС та Росії за світовий порядок і необхідності посилення співпраці у справі сприяння стабільності в спільному сусідстві ЄС-РФ та співробітництва у боротьбі з новими загрозами, включно з тероризмом і розповсюдженням зброї масового знищення.

Певна напруженість між сторонами у цій сфері також виникла у результаті рішень Польщі та Чехії про розміщення елементів ПРО США та здійсненою Росією у відповідь заявою про вихід з Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСС). Водночас, ЄС, як не військова організація, займає нейтральну позицію з цих питань і уникає їх порушення у діалозі з Росією.

Загалом усі російські експерти наголошували на тому, що незважаючи на тимчасові труднощі, Європа приречена на співіснування з Росією. На даний момент, для відносин Російська Федерація – Європейський Союз найбільш пріоритетними є такі питання:

- Динамічний розвиток торговельно-економічного співробітництва, а також формування чотирьох спільних просторів. Існування проблем та наявність певної «кризи» у стосунках посприяли переведенню двосторонніх стосунків у більш прагматичну площину.
- Взаємозалежність ролі стосунків РФ-ЄС з огляду на світові та міжнародні проблеми, які не можуть бути вирішеними без взаємодії (боротьба з тероризмом, Косово, Близький Схід, Іран, Ірак, Північна Корея).
- Активізація роботи над програмами прикордонного співробітництва між РФ та ЄС (на даний час регіони РФ беруть участь у підготовці семи з 15 програм в рамках європейського інструменту сусідства та партнерства на 2007-2013 рр. (ENPI).

- Питання щодо створення спільного механізму взаємного інформування та попередження в енергетичній сфері.
- Реалізація укладених угод про спрощення візового режиму та реадмісії.

Відносини між ЄС та Україною наразі ґрунтуються на Угоді про партнерство та співробітництво (УПС). УПС набула чинності у 1998 році на десятирічний період, який згідно з відповідними положеннями УПС, та як було підтверджено на саміті Україна – ЄС у жовтні 2006 року, автоматично продовжуватиметься з року в рік до набуття чинності новою договірною домовленістю.

З лютого 2005 року спільний План дій Україна – ЄС надав поштовху відносинам між Україною та ЄС. У рамках УПС він став політичним інструментом для спрямування відносин Україна – ЄС на усі сфери співробітництва. У березні 2007 року ЄС та Україна розпочали переговори щодо нової посиленої угоди (НПУ), яка вийде за рамки існуючої Угоди про партнерство та співробітництво та спільного Плану дій там, де це виявиться можливим.

З моменту початку переговорів 5 березня у Брюсселі відбулося чотири раунди. Переговори були проведені у конструктивній атмосфері, коли обидві сторони виявили готовність швидко просуватися вперед і перейти до змістовної частини переговорів. Переговори проводилися у пленарних сесіях та трьох переговорних групах з питань політичного діалогу та зовнішньої і безпекової політики юстиції, свободи та безпеки, та економічного та секторального співробітництва.

Щодо створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі, яка має стати ключовим елементом НПУ висловлювалась думка, що логічно розпочати переговори про ЗВТ щойно буде завершено процес вступу України до СОТ.

Тобто, можна сказати, що Україна на даний момент плідно співпрацює з Європейським Союзом саме на шляху вироблення політико-правової бази, яка б відповідає європейським нормам та стандартам, а також забезпечила Україні членство в майбутньому.

Саміт Україна-ЄС пройшов у м.Києві 14 вересня 2007 року напередодні позачергових парламентських виборів в Україні. Організатором Саміту був Президент України Віктор Ющенко, якого супроводжував Міністр закордонних справ України Арсеній Яценюк. Європейський Союз представляли Прем'єр-Міністр Португалії Жозе Сократеш як Голова Європейської Ради спільно з Генеральним Секретарем – Високим Представником Хав'єром Соланою, а також Голова Європейської Комісії Жозе Мануель Дурао Баррозу. Голову Європейської Ради супроводжував Міністр закордонних справ

Луїш Амаду. Голову Європейської Комісії супроводжувала член Європейської Комісії з питань зовнішніх відносин та Європейської політики сусідства Беніта Ферреро-Вальднер.

На саміті Україна - ЄС обговорювалися питання внутрішнього розвитку Європи і України, двосторонніх відносин і інших питань, що представляють сумісний інтерес - візове питання, питання енергетичної сфери, вступу України у СОТ, доступу українських товарів на європейські ринки. Було підписано кілька документів - спільна заява, доповідь за оцінкою посиленого договору між Україною і ЄС, а також доповідь за оцінкою меморандуму в енергетичній сфері.

Лідери України та ЄС підтвердили міцні та сталі зв'язки між Сторонами. Подальший рух України до консолідації демократії, зміцнення верховенства права та поваги до прав людини повинен посилити ці зв'язки та сприяти досягненню нового, якісно вищого рівня відносин з ЄС на основі принципів тісних та привілейованих політичних зв'язків та поглибленої економічної інтеграції. Сторони відзначили великий прогрес, досягнутий у виконанні Плану дій Україна – ЄС. Вони відзначили започаткування переговорів стосовно нової посиленої угоди, завершення переговорного процесу та підписання угод про спрощення візового режиму та реадмісію, а також позитивне співробітництво з Місією ЄС з питань допомоги на українсько-молдовському кордоні. Лідери ЄС наголосили, що успіх України в стабілізації її політичної системи буде основним чинником, що визначатиме її спроможність продовжувати політичні та економічні реформи.

Щодо розробки та підготовки нової базової угоди на заміну УПС, було відзначено, що сторони досягнули значного прогресу на цьому шляху, про що свідчать чотири раунди переговорів та запланований на жовтень п'ятий раунд. Українські політики висловили своє бачення угоди як інноваційного та амбіційного документа, який виходить за існуючі рамки співробітництва та відкриває новий етап у відносинах між Україною та ЄС.

На Саміті було відзначено продовження тісного співробітництва у сфері зовнішньої політики та безпеки, зокрема з питань регіональної стабільності й врегулювання криз. Було відзначено зростаюче зближення позицій сторін з регіональних та міжнародних питань шляхом регулярних політичних консультацій, приєднання України до зовнішньополітичних позицій ЄС та участь України в зусиллях ЄС із врегулювання криз. Лідери України та ЄС підтвердили свої наміри далі розвивати співробітництво з урегулювання регіональних конфліктів і нерозповсюдження зброї масового знищення, а саме в рамках Ініціативи Великої Вісімки стосовно Глобального партнерства проти розповсюдження матеріалів та зброї масового знищення, боротьби з тероризмом,

запобігання надзвичайним ситуаціям, знищення застарілої та надлишкової легкої та стрілецької зброї та боєприпасів.

Україна та ЄС підтвердили свою відданість конструктивному співробітництву для досягнення сталого, усеосяжного та справедливого врегулювання придністровського конфлікту. Обидві сторони наголосили на важливості існуючого митного режиму на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону відповідно до Спільної заяви від 30 грудня 2005 року. Лідери також обговорили становище в Білорусі та відносини з Росією.

Сторони висловили задоволення поглибленням співробітництва в торговельно-економічній сфері. Воно включає укладення угод про торгівлю сталеливарними виробами й текстилем, посилене співробітництво в застосуванні інструментів торговельного захисту, а також новий регулярний діалог у сфері сільського господарства та розвитку сільської місцевості. Було звернуто увагу на необхідність подальшого поліпшення ділового та інвестиційного клімату в Україні, зокрема шляхом прогресу у сфері верховенства права, реформування судової системи та боротьби з корупцією. Сторони привітали суттєве підвищення обсягів торгівлі між Україною та ЄС у 2006 році. Водночас вони погодилися, що тенденції у торгівлі, які включають зростаючий дефіцит з українського боку, повинні стати предметом подальшого обговорення на експертному рівні. Вони підтвердили намір продовжувати тісно співробітничати над вирішенням нерегульованих питань двосторонніх відносин.

Лідери України та ЄС підтвердили їхній спільний стратегічний інтерес до енергетичного співробітництва. Вони відзначили значний прогрес, досягнутий у реалізації пріоритетів Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та ЄС у сфері енергетики від 1 грудня 2005 року, як відображено в представленому на Саміті звіті про прогрес у його виконанні. Вони домовилися продовжувати співробітництво для поглиблення реформ енергетичного сектора України та забезпечення безпечного, надійного та прозорого енергетичного транзиту енергоресурсів через Україну. Лідери ЄС підтримали наміри України отримати статус спостерігача в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство та запевнили у сприянні з боку ЄС її зусиллям стосовно набуття членства. Сторони відзначили великий прогрес у двосторонньому співробітництві стосовно зміни клімату й наголосили на необхідності започаткування переговорів стосовно глобальної та всеосяжної угоди на період після 2012 року в рамках Конференції ООН зі зміни клімату в грудні цього року та завершити їх до 2009 року.

На Саміті було відзначено підписання угод про спрощення візового режиму та реадмісію і погоджено вжити всіх необхідних заходів для їхньої швидкої ратифікації та

повної імплементації. Очікуючи на їхню ратифікацію та подальшу імплементацію, Україна звернулася з проханням до держав – членів ЄС щодо подальшого вдосконалення процедури розгляду звернень стосовно видачі віз українським громадянам. Сторони відзначили спільну декларацію про технічну та фінансову допомогу, укладену в рамках угоди про реадмісію. ЄС наголосив, що подальші внутрішні реформи та запровадження європейських стандартів сприятимуть подальшому наближенню України до ЄС.

Отже, у порівнянні відносини між Україною та ЄС та результати самітів свідчать про конструктивний діалог між Україною та ЄС та деяке похолодання у стосунках між Росією та Євросоюзом. Проте, не дивлячись на наявні проблеми, Росія і ЄС є один для одного важливими партнерами з взаємодоповнюваності їх економік. Так ЄС для Росії є другим з найбільш важливих економічних партнерів і геополітичних гравців. Для Росії європейський напрям, а саме стосунки з ЄС, залишаються пріоритетним. Росія – це ринок, що динамічно розвивається, для товарів і послуг ЄС, що володіє істотним потенціалом зростання. З іншого боку, ринок ЄС є основним експортним ринком для Росії. Компанії з ЄС – основні інвестори в Росії. Отже відносини з ЄС з економічною та і, мабуть, з дипломатичної точки зору – найбільш насичена сфера російських зовнішніх відносин. Адже ринок ЄС є основним експортним ринком для Росії, а компанії ЄС – основні інвестори в Росії.

Пріоритетним напрямом для ЄС залишається розвиток економічного співробітництва з Росією в сфері енергетики. Енергоносії складають більше ніж 60% російського експорту до ЄС, на суму приблизно 60 млрд. євро щорічно. При цьому Росія покриває 25% потреби ЄС у нафті та 25% у природному газі. Росія є також важливим для ЄС експортером ядерного палива³.

Політика Росії спрямована на створення потужностей в обхід традиційних транзитних країн – України, Польщі, Словаччини, Чехії, країн Балтії. Нафтовий та газовий транзит на Балтиці – БТС + термінал в Приморську; Північноєвропейський (Трансбалтійський) газопровід. Нафтовий та газовий транзит на Чорному морі – Новоросійськ + потужності Босфору: „Блакитний потік”.

Росія намагається уникнути транзитної залежності, адже вона має можливість не від кого не залежати у транспортуванні нафти. Наприклад, «Східний вектор російського газу» — зміна пріоритетної орієнтації російського газового експорту з європейського ринку на ринки Азійсько-Тихоокеанського регіону (АТР), зокрема, на ринок Китаю, що демонструє надвисокі темпи розвитку. У неї є власний вихід на Тихоокеанський берег, у Північний Льодовитий океан, на Чорне море та на Балтику. Звісно, з позиції Росії така

транзитна політика є цілком очевидною та логічною. Але такою ж закономірною є і позиція Польщі, України та інших центральноєвропейських країн щодо відстоювання та просування своїх інтересів у сфері енерготранзиту. Якщо Росія бачить для себе перевагу в тому, щоб якомога менше її енергоносіїв йшло транзитом через інші країни, то для України та Польщі природне бажання максимально використати вигоди від того, що деякі країни бажають скористатися транзитними перевагами наших країн, інвестувати у створення нової інфраструктури⁴.

Росія очолює перелік країн-постачальників до ЄС природного газу і посідає другу позицію серед постачальників нафти і нафтопродуктів. Основними завданнями енергетичного діалогу Росія-ЄС є розвиток механізмів попиту і пропозиції на енергетичному ринку, покращення умов інвестування в енергетичному секторі, безпеку та безперебійність постачання.

Європейський Союз дотримується позиції, що Україна і Росія повинні підтримувати добросусідські відносини, хоча ЄС і висловлює стурбованість стосовно низки останніх сенсаційних заяв Росії. Польща і країни Балтії, з огляду на проект транспортування російського газу по дну Балтійського моря, підтримують проекти транзиту енергоносіїв через територію України. За особливого сприяння Польщі в ЄС висловлюються пропозиції посилити стратегічну роль України як енерготранзитної країни, в тому числі й шляхом введення в дію нафтопроводу Одеса-Броди із його продовженням до країн-членів ЄС.

Паралельно Європейський Союз зацікавлений і в розвитку енергетичних проектів всередині України. Європарламент виступає за диверсифікацію енергоресурсів України шляхом доступу до прямих поставок із Центральної Азії, за посилення співробітництва в енергетичній сфері в рамках ГУАМ, за підвищення ефективності енергетики в Україні, за швидку інтеграцію України в Європейське енергетичне товариство шляхом об'єднання електричних мереж України і Європи.

Аналіз суперечностей у трикутнику Росія-ЄС-Україна в енергетичній сфері показує, що необхідно виділити три ключові взаємозв'язані складові вищезгаданих відносин.

По-перше, необхідно проаналізувати політичний аспект цих відносин, і перш за все політичну надійність Росії як постачальника.

По-друге, важливо вивчити практичну сторону питання, а саме - ресурси Росії і її здатність задовольнити попит Євросоюзу на енергоносії.

По-третє, розгляд відносин між Росією і ЄС в ширшому міжнародному контексті. У зв'язку з цим виникають дві основні тези: небезпека наростання взаємного недовір'я між сторонами, а також вірогідність того, що в середньостроковій і довгостроковій перспективі Росія не зможе повною мірою відповідати енергетичним потребам Європейського Союзу.

Місцеві аналітики відзначили, що суперечності і розбіжності між Росією і ЄС по ряду питань не усунені тому, що в країнах ЄС існують певною мірою побоювання з приводу Росії. По-перше, ЄС психологічно не був готовий до підвищення статусу Росії на міжнародній політичній арені унаслідок її економічного зростання останніми роками, а по-друге, Євросоюз стурбований стрімким зростанням економічного та політичного впливу Росії.

У цьому зв'язку, необхідно оцінити позачергові вибори до Верховної ради України, що відбулися 30 вересня 2007 року та несподівана заява Російської Федерації про існування боргу України за постачання природного газу. З одного боку виникає враження, що це певна негативна реакція в сторону створення помаранчевої коаліції, проте можна припустити, що Росія, насамперед, враховуючи свої власні інтереси та потреби, хоче змінити певні схеми постачання і цьому саме буде сприяти новий уряд. Зміна схем та умов постачання, наприклад в негативну сторону, одразу ж позначиться на економіці України та Європейській енергетичній безпеці. Тобто, можна зробити висновок, що відносини у геополітичному трикутнику Європейський Союз – РФ – Україна тісно взаємопов'язані в економічній та політичній площині

На короткострокову перспективу: саме у контексті підготовки чи пролонгації Угоди про партнерство та співробітництво, поглиблення співпраці з міжнародних питань, посилення та взаємозалежність співробітництва у сфері енергетики з акцентом на необхідності ратифікації Росією Енергетичної хартії.

Отже, завдання для Європейського Союзу та Російської Федерації визначити основні норми та правила співпраці, враховуючи проблеми, пов'язані з енергетичною безпекою Європи, а також приділяючи значну увагу стосункам РФ з порівняно новими членами ЄС. В той же час Україна, через свій унікальний транзитний потенціал, тісно буде співробітничати як з Європейським Союзом, так і з Російською Федерацією.

<http://www.polskieradio.pl/zagranica/dokument.aspx?iid=52500>

http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/intro/index.htm

<http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=ru&nic=expert&pid=1102>

Ядерная доктрина России. Проект для обсуждения —Москва: Институт мирового развития, 2005. – С.3.

Deutch, John. Future United States Energy Security Concerns//Department of Chemistry, Massachusetts Institute of Technology. New York, December 6, 2004, — P.11 .

НАТО і ЄС: порівняльний аналіз можливостей забезпечення колективної безпеки

Вонсович Олександр,
аспірант відділу інтеграції та стратегічного партнерства Національного інституту
стратегічних досліджень

Під час зустрічі на вищому рівні в рамках ЄС (Гельсінкі, грудень 1999 р.) з питань розвитку європейської складової в галузі безпеки і оборони, що є "віддільною, але не ізольованою" від НАТО, відбувся новий поворот, що ознаменував новий етап еволюції домовленостей про європейську безпеку. Намір ЄС поглинути в найближчому майбутньому Західноєвропейський союз (ЗЄС), створити європейський корпус швидкого реагування чисельністю 50-60 тис. військовослужбовців для проведення різних операцій (миротворчих і по врегулюванню криз), а також відповідні структури для прийняття рішень (включаючи Постійний комітет з питань політики і безпеки, Військовий комітет і Штаб), вказують на рішучість Союзу стати серйозним і самостійним учасником процесу забезпечення безпеки [5, С. 7-8].

Гельсінські рішення показують, що ЄС не тільки йде далі попередніх заяв з питань європейської безпеки і оборони, але і істотно виходить за межі моделі трансатлантичного партнерства, погодженої в 1996 р. на зустрічі міністрів країн НАТО в Берліні, метою якої був розвиток європейської складової в галузі безпеки і оборони в рамках НАТО. Західноєвропейський союз повинен був служити містком між ЄС і НАТО, вказуючи на незалежність відносин між цими двома організаціями.

Перетворення в життя проекту Спільної європейської політики в галузі безпеки і оборони (СЄПБО) змусило Євросоюз і США приступити до пошуку балансу інтересів в сфері забезпечення безпеки Європи. Сутність досягнутого на даному етапі компромісу полягає в тому, що США утримують європейську активність у руслі атлантизму і знижують її конкуруючий потенціал при збереженні за собою лідируючих позицій, а також мають вагомий мотив для тиску на союзників з метою забезпечення їх більшого внеску в НАТО. Європейці ж одержали можливість зрушити американський бар'єр на шляху розвитку свого власного співробітництва в справі безпеки і оборони, уникнувши при цьому розмивання ролі США в Європі.

Сьогодні виведення американського військового контингенту з Європи вкрай небажане для ЄС, беручи до уваги, що, повною мірою оперативний потенціал у рамках СЄПБО буде створений лише в період 2007-2012 р. До цього Євросоюз буде здатний здійснювати лише обмежені за часом і силами операції. Тому у всіх документах ЄС, які

стосуються сфери безпеки, підкреслювалося, що нова система в жодному разі не є конкурентом або альтернативою НАТО, а також говорилося про обов'язкове налагодження тісних контактів, координації дій і поглибленні співробітництва по лінії НАТО-ЄС.

Незважаючи на політичні наміри ЄС уникнути дублювання у власних військових структурах, військові концепції і структура ЄС істотно відрізняються від натівських.

По-перше, військова структура ЄС на відміну від НАТО перебуває під постійним командуванням військових штабів стратегічного або оперативного рівня. Тому для забезпечення політичного управління і контролю над силами розгортання ЄС має намір використовувати або національні штаби, або постійні спільно фінансовані командні структури штабів НАТО.

По-друге, військові цілі НАТО і ЄС як і раніше суттєво відрізняються. Тільки НАТО відповідає за колективну безпеку держав-членів і їх територій (Стаття 5 Північноатлантичного договору) [3, С. 42-43].

Зараз військові амбіції ЄС обмежуються "Петерсберзькими завданнями". З географічної точки зору вони не обмежені, але тільки теоретично вони можуть розглядатися як виконувані за межами території країн-членів ЄС. Північноатлантичний альянс, зі своєї сторони, не дуже давно оголосив про створення Сил реагування НАТО.

Таким чином, дві великі міжнародні організації - НАТО і ЄС, - переживають процес військової трансформації. Обидві намагаються відповісти на виклики безпеки XXI ст. (в першу чергу тероризм і поширення зброї масової поразки), і обидві здійснюють реформи в галузі оборони.

Традиційно американське відношення до європейської оборонної політики носить двоїстий характер. З одного боку - це підтримка, з іншого боку - побоювання, що подібне посилення може розколоти НАТО політично або відволікти ресурси від основних завдань і підірвати атлантичний компонент у зовнішній політиці США. Тому в США існують різні підходи до європейської інтеграції. Громадська думка завжди була позитивно настроєна стосовно Європи, показуючи таким чином, що американці не забувають про свої європейські коріння, визнають існування єдиних цінностей і необхідність близьких відносин з Європою. Однак зовсім по-іншому американці бачать ту роль, яку Європа повинна була грати у світі. У часи "холодної війни" США підтримували Європу і політично, і економічно, а також у сфері безпеки. Але вони ніколи серйозно не розглядали можливість створення загальної системи європейської безпеки, здатної замінити нинішню - реалізовану в рамках НАТО або за посередництвом цієї організації. США воліють грати

традиційну лідируючу роль у європейській безпеці, відсуваючи своїх європейських партнерів на другий план [7, С. 116-118].

Інший підхід, заснований на внутрішніх пріоритетах США, розглядає ЄС як один із засобів більш ефективного вирішення власних проблем. В основі даного підходу лежить питання про поділ фінансового тягаря в галузі безпеки. У зв'язку із цим, ЄС повинен сам відповідати за свою безпеку, виходячи на провідні ролі на міжнародній арені, що дозволить заощаджувати ресурси США.

Найбільші побоювання американців у зв'язку з реалізацією спільної зовнішньої політики і політики безпеки зводилися до того, що США могли виявитися в певній ізоляції, якщо всередині НАТО з'явиться самостійне угруповання, що переслідує лише власні цілі і завдання в сфері безпеки.

Незабаром після виходу декларації Сен-Мало (1998 г.) оформилася позиція США, відповідно до якої ЄС не повинен допускати дублювання функцій НАТО, роз'єднання США і Європи і дискримінації відносно тих членів НАТО, які не входять у Європейський Союз.

Таким чином, США поставили свої умови, які були прийняті європейцями, у цілому що розуміли, що виконання їхнього проекту і подолання нових викликів безпеки можливе тільки в рамках євроатлантичного партнерства, тісної взаємодії зі США і з НАТО. Позитивна оцінка розпочатого Євросоюзом процесу міститься в Спільній заяві США і ЄС на зустрічі в Гетеборзі (2001 р.), де, зокрема, відзначається, що даний проект підсилить і ЄС, і "європейську опору" НАТО.

Спроби здійснити більш справедливий розподіл обов'язків у НАТО з метою створення структури, реально заснованої на двох опорах, зіштовхувалися з подвійною перешкодою - розбіжностями між європейцями і "подвійністю" США. Європейські розбіжності проявлялися в розходженні відносин до ініціатив Франції, спрямованих на одержання Європою певної самостійності (Європейське оборонне співтовариство, план Фуше, франко-германська угода, політичне співробітництво в Європі). Якщо деякі держави (Бельгія, Люксембург і, в меншій мірі, Італія і Німеччина) і схвалювали європейські ініціативи Франції, то їх підтримка ніколи не виходила за рамки декларативності. Інші країни (Великобританія, Нідерланди, Португалія, Греція і Данія), навпаки, рішуче виступали проти подібних ініціатив. Крім того, європейці ніяк не могли досягти консенсусу в питанні про те, що є найменшим злом: інтеграція в сфері безпеки або гегемонія США [10, С. 89-92].

Очевидно, що метою США є прагнення "втиснути" європейський процес пошуку оборонної ідентичності в рамки НАТО. Такої ж позиції дотримується і керівництво

НАТО, де також прагнуть підім'яти під себе європейські структури, що формуються, в галузі безпеки і оборони.

При цьому адміністрація Дж. Буша-Молодшого виступає за те, щоб Європа активізувала свої можливості, фінансові і технологічні зусилля для того, щоб скоротити або навіть перебороти "розрив" між США і Європою, який проявився в умовах воєнної операції в Косово, а також при бойових діях в Афганістані і Іраку.

Важко представити, щоб Євросоюз зміг самостійно почати скільки-небудь серйозну воєнну операцію, не заручившись хоча б згодою США. Намагаючись заспокоїти американців, ЄС розглядає питання про те, щоб запропонувати ключовим військовим представникам НАТО статус постійних представників або спостерігачів у Комітеті з політиці безпеки і Військового комітету ЄС. 11 держав-членів ЄС планують направити у військові комітети ЄС і НАТО тих самих представників, що повинне забезпечити прозорість і відносно гладке співробітництво.

Проте, позиції провідних країн-членів ЄС у питаннях розвитку СЄПБО значно відрізняються. Франція прагне до поглиблення інтеграції в політичній і оборонній сферах, до розширення Євросоюзу і різномірному положенню його учасників в цих галузях. Не виступаючи прямо проти альянсу, Франція наголошує на розмежуванні повноважень зі США в рамках НАТО, що повинне дати Європі можливість самостійно приймати рішення і проводити їх у життя. До того ж у французьких військових існує думка, що Європа потрібна Сполученим Штатам як плацдарм для проектування сили за межі континенту, насамперед на Близький Схід.

СЄПБО розглядається у Франції як необхідна складова формування багатополюсного світового порядку, що, з погляду французів, найбільше відповідає інтересам ЄС і Франції.

Великобританія, стурбована утворенням у рамках ЄС авангарду в особі ФРН і Франції, прагне при розробці оборонної політики ЄС уникнути можливості її "маргіналізації" в рамках Європейського Союзу.

В 1995 р. уряд Великобританії розпочав активно шукати варіанти для створення європейської системи безпеки в рамках альянсу і для повернення Франції в структуру об'єднаного командування НАТО. На початку 1996 р. уряди Великобританії і Франції виступили із пропозицією, щоб заступник Верховного головнокомандуючого НАТО, що традиційно є європейцем, міг сполучати командні функції на рівні ЗЄС, НАТО, а також на національному рівні, що дозволило б країнам ЄС організувати свої операції, уникаючи подвійного використання ресурсів і особового складу. Рішення по цьому питанню було прийнято на зустрічі міністрів НАТО в Берліні в 1996 р. [10 С. 112-114]

Крім того, міністри закордонних справ НАТО вирішили, що створення самостійної європейської системи безпеки в рамках альянсу буде здійснюватися шляхом надання ЗЄС доступу до засобів і можливостей НАТО для здійснення своїх воєнних операцій.

Союзники порахували, що зміни в структурі альянсу будуть служити трьом основним цілям:

а) гарантування військової ефективності альянсу як при виконанні своєї традиційної ролі по забезпеченню колективної безпеки, так і при здійсненні нових завдань;

б) скорочення трансатлантичного зв'язку за допомогою посилення НАТО як форуму проведення політичних консультацій і військового співробітництва;

в) розробки європейської системи безпеки шляхом надання можливості силам НАТО здійснювати операції під керівництвом ЗЄС.

Таким чином, на Берлінській зустрічі міністрів відбулася зміна в політиці США відносно посилення ролі "європейської опори" НАТО.

В червні 1997 р., в рамках процесу здійснення і зміцнення Маастрихтського договору, члени ЄС підписали Амстердамський договір, у якому у відношенні спільної оборонної політики говорилося про "петерберзькі місії" і про розробку спільної стратегії в рамках ЄС. У цьому договорі також було передбачене створення поста Високого представника з питань спільної зовнішньої політики і політики безпеки.

Восени 1998 р. дебати по європейській безпеці прийняли новий вимір. До того часу Великобританія завжди вважалася найбільш вірним і послідовним партнером США в галузі питань безпеки. Зміна позиції Великобританії, яка складалася в озвученій Т. Блером заяві про те, щоб Європа стала більш рівним партнером у НАТО, викликало суперечливі відгуки в США.

Зустріч Т.Блера і Ж.Ширака в Сен-Мало в грудні 1998 р. розвіяла сумніви в серйозності британських ініціатив. Їх заява передувала створенню єдиної європейської оборонної політики і політики безпеки, що сполучає у собі засоби і механізми, які дозволяють країнам ЄС вживати самостійні дії у випадку, якщо НАТО вирішить не втручатися в ситуацію, що того вимагає. Цей документ тим більше важливий, оскільки перед проведенням зустрічі французька делегація заручалася підтримкою тодішнього канцлера Німеччини Г.Шредера.

В питанні європейської оборонної ідентичності Німеччина перебувала в досить лоскiтливій ситуації внаслідок того, що вона завжди вважала НАТО гарантом безпеки в Європі і одночасно не могла, та і не хотіла залишатися осторонь від нової європейської ініціативи. Таким чином, країні необхідно було, зберігаючи прихильність атлантичної

солідарності, активно підключитися до будівництва системи європейської оборони в рамках ЄС.

Основна проблема формування збройних сил ЄС полягає не стільки в позиції США, скільки в наявності розбіжностей усередині Європейського Союзу.

За оборонну самостійність активніше всього ратує Франція, не для того, щоб позмагатися зі США у військовому відношенні - її оборонний потенціал відносно невеликий, це вже скоріше було б до речі Німеччині. У Парижі здавна діє стійкий дух протиріччя Лондону, який є головним провідником американської політики в ЄС. Скандинави разом з Великобританією виступають проти перетворення корпусу швидкого реагування в армію єдиної Європи. Нейтралі із числа членів ЄС уже готові списати на рахунок ЄС відмову від свого нейтралітету, але, при цьому спрямовують свої погляди на НАТО [11].

Створення в Європі збройної одиниці - нехай несамодостатньої і обмеженої в можливостях - створює принципову альтернативу НАТО. Навіть найбільш атлантично настроєні Великобританія і Австрія навчені гірким досвідом Косово і Македонії і хотіли б вирішувати хоча б європейські проблеми європейськими ж силами. Так, нейтральні Австрія, Фінляндія і Швеція готові брати участь у спільній оборонній програмі ЄС, але не вважають у цьому зв'язку необхідним свій вступ у НАТО.

Європейські військові, оцінюючи свої можливості, відзначають, що ні засобами стратегічного перекидання військ, ні супутниковим зв'язком, ні системами командування, управління і створення перешкод для радіолокаційних станцій Європа не розполагає. Їй доведеться покладатися на можливості НАТО протягом, принаймні, найближчого десятиліття.

ЄС має намір сформулювати серйозну загальноєвропейську оборонну політику, її головним завданням повинне стати зменшення залежності Європи від Америки у військовій сфері. Поки ж ЄС хоче одержати можливість проводити операції типу "косівської" без згоди і військової підтримки з боку США.

Протиріччя в євроатлантичному співтоваристві напередодні і у ході війни в Іраку були пов'язані також з домінуючими громадськими настроями. Після 11 вересня 2001 р. у США помітно гостріше, ніж у Європі, сприймають загрози, породжувані міжнародним тероризмом і подіями на Близькому Сході. Разом з тим не можна стверджувати, що побоювання європейців прямо протилежні побоюванням американців. Різниця між ними не принципова. Напередодні війни більше половини європейців із тривогою сприймали і міжнародний тероризм, і перспективи створення в Іраку зброї масового знищення.

Європейцям бачиться ослаблення ролі НАТО як колективного інструмента безпеки і намір Вашингтона використовувати союзників час від часу. Крім того, з ряду причин застоювалася реалізація СЄПБО і створення Європейських сил швидкого реагування.

Однак основним каменем спотикання трансатлантичних відносин є питання керівництва операціями, які будуть проводитися Європою. Під час засідання військового комітету ЄС, що пройшло 11 квітня 2001 р. у Брюсселі, Головний військовий радник Євросоюзу заявив, що Європейські сили швидкого реагування (ЄСШР) будуть незалежні від НАТО. Суть цієї проблеми для США полягає в тому, що Європа, яка має власні збройні сили, може згодом перетворитися на самостійний центр сили, не підвладний політиці США. А це, у свою чергу, призведе до ослаблення НАТО, і навіть розколу альянсу, і США можуть втратити контроль над Європою, що неприпустимо для країни, яка претендує на світове лідерство. У зв'язку із цим керівництво НАТО заявило, що існує ряд причин, з яких ЄСШР не зможуть вийти з єдиної системи управління альянсу.

По-перше, це недостатнє фінансування систем безпеки Європи.

По-друге, відсутність єдності в підходах до організації безпеки ЄС у рамках самого Євросоюзу (маються на увазі традиційні розбіжності Франції і Великобританії).

По-третє, невизначеність в організації командування ЄСШР і неясність завдань, що стоять перед ним.

І, нарешті, у найближчому майбутньому європейці будуть нездатні проводити операції самостійно, без опори на потенціал США [12, С. 176-178].

Домогтися взаємодоповнюваності і сумісності між НАТО і ЄС набагато складніше, з огляду на не тільки істотні розходження характеру і культури обох союзів, але також і цілком конкретну проблему незбіжного членства. Чотири держави ЄС - Австрія, Ірландія, Фінляндія і Швеція, будучи учасниками СЄПБО, не тільки не входять у НАТО, але і мають нейтральний статус. Таким чином, у випадку проведення воєнних операцій під егідою ЄС із опорою на сили і засоби НАТО ці країни одержать доступ до військово-політичного потенціалу альянсу, перед яким не мають ніяких зобов'язань і не несуть відповідальності. Причому всі ці держави поки не збираються порушувати питання про вступ у НАТО на порядок денний.

Діючі робочі відносини між Європейським Союзом і НАТО мають велике значення для успішного кризового регулювання. Угода країн-членів НАТО у зв'язку із прийняттям Декларації ЄС - НАТО про СЄПБО від 16 грудня 2002 р. зіграла роль "життєво важливого щеплення" для військового співробітництва НАТО - ЄС із погляду здійснення так званих організаційних заходів "Берлін Плюс". Вона дозволить ЄС повною мірою використовувати можливості НАТО по військовому плануванню і матеріально-

технічному забезпеченню і дозволити життєво важливі питання організації управління і контролю.

Військове співробітництво між двома організаціями стає все більш повноцінним у двох галузях: вироблення концепцій і оперативні реалії. Тільки таким способом може бути виконана політична вимога відсутності непотрібного дублювання.

По-перше, що стосується вироблення концепцій, життєво важливо, щоб військова концептуальна розробка ЄС була, принаймні, пов'язана з концепцією НАТО. Наприклад, на стратегічних і оперативних рівнях, істотно, щоб військова термінологія і концепції ЄС були погоджені з натівськими.

Слід зазначити, що ЄС не має намір (принаймні, в умовах сьогоденних політичних установок) проводити навчання на рівнях нижче військового стратегічного/оперативного. Тому, навчання ЄС на рівні корпусних штабів або підлеглих сил проводяться не будуть. Підрозділи, використовувані силами "основної цілі" ЄС, будуть навчатися відповідно до норм, певними стратегічним командуванням НАТО.

Другою галуззю, яка потребує невідкладного військового співробітництва НАТО - ЄС є реальні операції. ЄС взяло на себе операції, очолювані НАТО в Македонії. Наступний більш високий рівень у ланцюзі військового командування і інших засобів військової підтримки однаково буде продовжувати забезпечувати НАТО.

Війна в Іраку ускладнила відносини США з їх союзниками в Європі, підсилила там антиамериканські настрої, поглибила розбіжності між європейськими державами, розділивши останні на дві групи. Одні з них, насамперед Франція і Німеччина, виступили проти війни, тоді як інші, у тому числі Великобританія, Італія і Іспанія, підтримали її. Ці розбіжності породили в першій половині 2003 р. серйозні сумніви щодо збереження НАТО як ефективного інструмента колективної оборони і безпеки, а також майбутнього європейської інтеграції у військовій сфері.

З середини 2003 р. позначилася тенденція до зниження гостроти трансатлантичних протиріч, хоча зберігається ряд їх факторів, що породжують. У підсумку в 2007 р. трансатлантичні відносини поки залишаються однією з проблемних галузей світової політики.

З 1 січня 2007 року ЄС здатний протягом 10 днів розгорнути дві військові частини чисельністю 1,5 тисячі військовослужбовців з 2-3 країн у будь-якій точці світу, у рамках акції по запобіганню кризи або по управлінню нею. Прообразом таких дій є поліцейські місії в Боснії і Македонії. Однак про повноцінні воєнні операції питання навіть не стоїть.

Новим етапом у створенні подоби командної структури можна вважати створений в Брюсселі в січні 2007 року оперативний центр, здатний взяти на себе управління

невеликою миротворчою операцією під прапором ЄС. Його чисельність становить 8 чоловік, але якщо буде потреба збільшуватися до 89. Раніше з'явилися ще 5 невеликих таких центрів, створених ЄС у Великобританії, Німеччині, Греції, Італії і Франції. Скромно, але це хоч щось, пояснюють європейські чиновники, визнаючи, що з масштабами НАТО немає ніякого порівняння.

Хоча загальна чисельність збройних сил європейських держав-членів НАТО на початку нинішнього десятиліття приблизно на 1 млн. чол. перевищувала чисельність збройних сил США, їх військові витрати усе більше відстають від американських. За 2000-2006 р. відставання сукупних військових витрат європейських союзників США від військових витрат Сполучених Штатів збільшилося з приблизно 130 млрд. дол. до майже 160 млрд. дол. У більшості європейських держав порівнянного зростання військових витрат поки не передбачається. Це визначає відставання в ключових системах зброї і військової техніки: високоточному озброєнні, системах зв'язку, розвідки. У цих умовах акцент на політичні методи може зберегти вплив Європи на світовій арені, тоді як пріоритет військової сили неминуче призведе до посилення впливу США як єдиної країни, здатної проводити військові акції в різних регіонах світу.

Список використаних джерел

1. Бодрук О. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти: Монографія. – К.: НІПМБ, 2001. – 299 с.
2. Брежнева Т. Досвід другої та перспективи третьої “хвилі” розширення НАТО: оборонні та військові питання: Препринт /за ред. А. Шевцова. – Дніпропетровськ, 2005. – 65 с.
3. Празький саміт і трансформація НАТО: Довідник. – НАТО, 2003. – 106 с.
4. Феденко О. Оцінка впливу геостратегічних концепцій НАТО на воєнно-політичну ситуацію у Європі // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія Міжнародні відносини. – 2000. – Вип. 2. – С. 61-72.
5. Audit of European Strategy // Egmon Paper 3. – Brussels: Royal Institute for International Relations (Irri-Kiib), 2004. –37 p.
6. Declaration by European Council on the contribution of CFSP, including ESDP, in the fight against terrorism / Presidency Conclusions. – Seville European Council. – 13463/02 (24/10/2002). – Brussels, 21-22.06.2002, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/de/ec/72655.pdf, 11.12.2003

7. EU Security and Defence Policy. The first five years (1999-2004) / Ed. by G. Gnesotto, preface by J. Solana – Paris: the European Union Institute for Security Studies, 2004. – 296 S.
8. EU Strategy against proliferation of Weapons of Mass Destruction // <http://ue.eu.int/uedocs/cmsUpload/st15708.en03.pdf>, 15.01.2004
9. Military Capability Commitment Conference, Brussels, 24.11.2004, http://europa.eu.int/comm/external_relations/cfsp/intro/gac.htm, 03.12.2004
10. Nutall S. European Foreign Policy. – Oxford University Press, 2000. – 294 p.
11. Regelsberger E., Wessels W. The evolution of the Common Foreign and Security Policy. A case of an imperfect ratchet fusion // The European Union in the wake of Eastern enlargement. Institutional and policy-making challenges. – Manchester University Press, 2005. – P. 91-116.
12. Smith M.E. European Foreign and Security Policy: the institutionalisation of cooperation. – Cambridge: University press, 2004. – 284 p.

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ І КООПЕРАЦІЯ: УКРАЇНА ТА ЄС.

Підсумки другого півріччя 2007 року

Алла Кобилянська,
Вероніка Мовчан,
Юлія Полетаєва,
Наталя Сисенко

Вступ

Економічні відносини України та ЄС у другому півріччі 2007 року розвивалися досить стабільно, без значних потрясінь.

Вже досить тривалий час ЄС-27 є ключовим партнером для України у торгівлі товарами, хоча значущість України для ЄС у цій сфері є дуже низькою. Для порівняння, для України товарообіг з ЄС складає третину загального товарообігу, тоді як для ЄС товарообіг з Україною становить менше 1% їх загального товарообігу. Така ситуація змушує Україну бути надзвичайно активною у просуванні інтересів національних виробників на ринках ЄС. Важливим кроком у цьому напрямку стане членство України у СОТ, зважаючи на очікуване швидке закінчення переговорного процесу. Це відкриє Україні шлях до початку офіційних переговорів щодо створення поглибленої зони вільної торгівлі. Також, це означатиме знання бар'єрів доступу на ринки ЄС для українських виробників, зокрема це стосується металургійного ринку. Також, зараз тривають переговори щодо підписання нової угоди між Україною та ЄС, яка має замінити Угоду про партнерство та співробітництво, дія якою формально закінчується у 2008 році. Це також відкриває важливі можливості для захисту економічних інтересів України.

Зараз у економічних відносинах між Україною та ЄС зростає значущість потоків капіталу та праці. Поглиблення інтеграції України у світові фінансові та міграційні потоки вимагає уважного аналізу цих процесів та вироблення адекватної економічної політики.

У цьому розділі проведено аналіз динаміки економічних відносин України та Європейського Союзу у другому півріччі 2007 року.

1. Торгівельні відносини

Торгівля між Україною та ЄС продовжувала стрімко зростати протягом 2007 року. За результатами восьми місяців, експорт товарів в ЄС-27 зріс на 20,2%, тоді як імпорт – на 41,6%. В результаті відбулося розширення від'ємного сальдо торгівлі товарами, яке

досягло 4,5 млрд. дол. США у січні-серпні, що більш ніж вдвічі вище, аніж за аналогічний період минулого року.

Товарна структура торгівлі не зазнана істотних змін, якщо порівнювати перше півріччя 2006 та 2007 років, хоча певні зрушення відбулися. Так, ключовими товарами експорту були і залишаються метали та металургійна продукція, що значною мірою пов'язано зі стрімким зростанням цін та попиту на метал у світі. Як показано в Таблиці 1, частка категорії «товари промислового виробництва, в основному класифіковані за матеріалами» (в першу чергу метали), збільшилася з 38% до 41% загального експорту до ЄС-27.

Можна очікувати, що набуття Україною членства у СОТ на початку 2008 року, ймовірність чого значно у зв'язку з підписанням двостороннього протоколу з Киргизстаном, сприятиме подальшому зростанню цієї компоненти експорту, оскільки ЄС скасує квоти на сталь, які діють зараз. Однак треба зважати також на істотний ризик падіння цін на метал в майбутньому, що може різко сповільнити темпи експорту, принаймні в номінальному виразі.

Таблиця 1

Структура товарної торгівлі України з ЄС-27, % від загального

	<i>Експорт з України</i>		<i>Імпорт в Україну</i>	
	1 півр. 2006 р.	1 півр. 2007 р.	1 півр. 2006 р.	1 півр. 2007 р.
Харчові продукти та живі тварини	4%	2%	4%	4%
Напої та тютюнові вироби	0%	0%	1%	1%
Нехарчова сировина, за винятком палива	14%	13%	2%	2%
Мінеральне паливо, паливно-мастильні матеріали	14%	13%	3%	3%
Масла тваринного та рослинного походження, жир та віск	4%	3%	0%	0%
Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	8%	7%	15%	15%
Товари промислового виробництва, в основному класифіковані за матеріалами (вкл. метали)	38%	41%	17%	16%
Машинне та транспортне обладнання	7%	8%	46%	46%
Змішані промислові статті	7%	5%	11%	11%
Товари, які не підлягають класифікації за МСКТ	2%	1%	1%	1%
Всього	100%	100%	100%	100%

Джерело: Євростат (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>), розрахунки ІЕД

Головною товарною категорією імпорту з ЄС є машини та транспортне обладнання, що відображає стійко високий попит України на інвестиційні товари з боку підприємств та товари тривалого використання (у тому числі легкові автомобілі) з боку населення.

Від'ємне сальдо торгівлі товарами між Україною та ЄС частково перекривається додатнім сальдо у торгівлі послугами, яке за результатами першого півріччя становило 0,2 млрд. дол. США. Однак, як і у випадку торгівлі товарами, у 2007 році спостерігається значне перевищення темпів приросту імпорту над темпами приросту експорту, що, якщо тенденції будуть збережені, зумовить перехід до від'ємного сальдо у найближчій перспективі. За даними Держкомстату, у першому півріччі експорт послуг до ЄС зріс на 24,2%, імпорт послуг 33,8%, причому на сьогодні імпорт послуг з країн Євросоюзу складає більше половини загального імпорту послуг України.

Головними компонентами експорту послуг до ЄС є транспортні послуги (дві третини загального обсягу), а також різні ділові, професійні та технічні послуги. Незважаючи на високий туристичний потенціал, частка туристичних послуг в експорті залишалась дуже низькою. В імпорті домінували фінансові послуги (25%), що, ймовірно, пов'язано з високою часткою іноземного капіталу у банківській системі України.

Високе від'ємне сальдо у торгівлі товарами було компенсоване за рахунок високого притоку капіталу з ЄС-27, в першу чергу довгострокового.

2. Потоки капіталу

У другому півріччі 2007 року приплив інвестицій до України залишився високим, не зважаючи на світову фінансову кризу. За попередніми даними НБУ, за дев'ять місяців 2007 року притік прямих іноземних інвестицій (ПІІ) склав 6,8 млрд. дол. США, що в 1,6 разів вище, аніж за відповідний період минулого року. Варто зауважити, що у третьому кварталі 2007 року до України надійшло інвестицій стільки ж, скільки протягом першого та другого кварталів в сумі, що може до певної міри свідчити про сьогоднішню низьку чутливість України до фінансових струсів світового масштабу.

Загальний обсяг ПІІ в Україну станом на кінець вересня 2007 року оцінюється на рівні 30 млрд. дол. США, що складає близько 650 дол. США на душу населення. Цей показник залишається значно нижчим, аніж аналогічні показники для більшості країн Центральної та Східної Європи.

За даними Держкомстату⁵, з Європейського Союзу надійшло 76,5% від загального обсягу ПІІ. На сьогодні майже дві третини європейських інвестицій надходить з чотирьох країн: Німеччини, Австрії, Нідерландів та Великобританії. Окремо треба виділити Кіпр, на який припадає 22,2% загальної суми ПІІ. Більшість інвестицій, зареєстрованих на Кіпрі, ймовірно, є коштами українських підприємств, що мають компанії в цьому офшорі⁶.

⁵ Станом на кінець липня 2007 року

⁶ Відповідно до чинного українського законодавства Кіпр вважається офшорною зоною.

Традиційно, найбільшою популярністю серед європейських інвесторів користується фінансовий сектор, а також роздрібна торгівля, харчова промисловість та металургія. Ці тенденції збереглися й у другому півріччі 2007 року. Зокрема було завершено угоду з продажу «Укрсоцбанку» італійській групі UniCredit, та підписано угоду про купівлю частини акцій банку «Форум» німецьким Commerzbank.

Водночас вже сьогодні українські промислово-фінансові групи (ПФГ) та фінансові установи шукають шляхи виходу на європейські ринки. Найпопулярнішим європейським напрямом для українських грошей є Польща, туди спрямовано 32% від усіх інвестицій (0,3 млрд. дол. США). Хоча друге і третє місця за сукупними обсягами України ПП посідають далі йдуть Великобританія та Іспанія, на сьогодні більшість інвестицій з українського боку здійснюється у країни Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). Так, наприклад, Індустріальний Союз Донбасу (ІСД) вже володіє металургійним комбінатом у Польщі «ISD-Huta Czestochowa», а у жовтні 2007 року група придбала польський суднобудівний завод. «Укрпромбанк» та «Приватбанк» незалежно один від одного заявили про плани відкрити представництва у Польщі, Угорщині чи Словаччині з можливістю подальшого придбання одного з дрібних місцевих банків. Орієнтація на країни ЦСЄ зрозуміла, оскільки у розвинених країнах-членах Євросоюзу лідери сформувалися вже майже на всіх сегментах товарів та послуг, а з огляду на велику місткість ринків Польщі, Угорщини та Словаччині, вони є досить привабливими для інвестицій, мають більший потенціал до зростання, а отже отримання прибутків. До того ж наявність представництва банку у країні Євросоюзу полегшує залучення ресурсів через кращу співпрацю з європейськими фінансовими установами і збільшує його ринкову вартість. На сьогодні представництва українських банків є у Латвії, Чехії, Австрії, до кінця поточного року планується відкриття представництва в Румунії.

Графік 1

Квартальна динаміка надходження ПІІ з деяких країн ЄС до України

Джерело: Держкомстат

1.1.

За перше півріччя 2007 року портфельні інвестиції склали 3,3 млрд. дол. США, лєвова частка яких припадала на вітчизняні боргові цінні папери. У другому півріччі українські компанії не випускали єврооблігації. А от синдікованих кредитів протягом липня-листопада⁷ було отримано на суму 2,5 млрд. дол. США. Важливою рисою цього періоду є те, що на ринок зовнішніх запозичень вийшли підприємства реального сектору, тобто отримані синдіковані кредити будуть спрямовані переважно в інвестиційну діяльність. Однак варто зауважити, що 83% синдікованих кредитів, отриманих у ІІІ кварталі 2007 року, припадає на три промислово-фінансові групи: ІСД, СКМ⁸ та підконтрольний останній «Метінвестхолдинг». З одного боку, це ознака того, що ситуація на світових ринках не шкодить українським компаніям, котрі мають потужну репутацію. З іншого боку, відсутність у списку позичальників малих підприємств може свідчити про їхню низьку здатність залучення зовнішніх ресурсів. У будь-якому разі криза на світових фінансових ринках, хоч і уповільнила потоки капіталів, однак суттєвого впливу на притік інвестицій до України не мала. Однак варто зауважити, що фінансовий сектор в Україні представлений системними компаніями, переважно європейського походження, тому якщо криза зачепила материнські компанії, її відлуння можливе наступного року і в Україні.

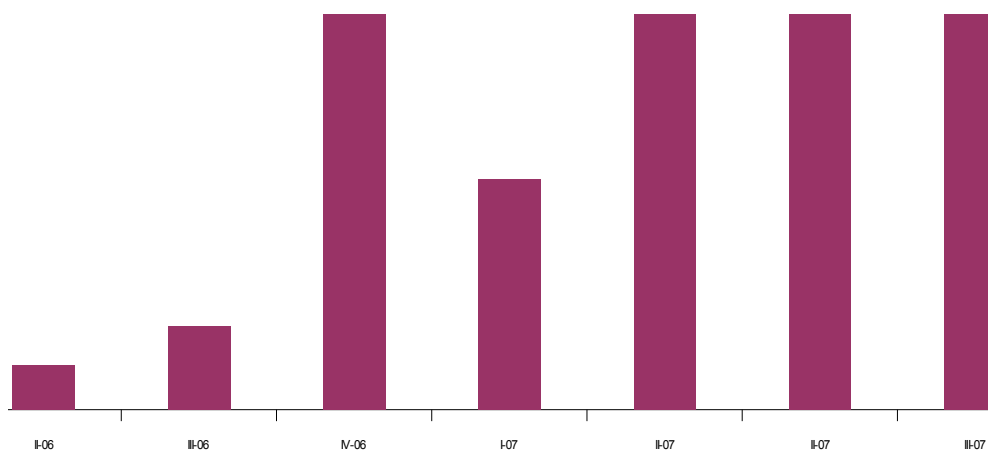
---

⁷ По 13 листопада

⁸ System Capital Management (Систем Кепітал Менеджмент)

Графік 2

Синдиковані кредити, видані українським позичальникам іноземними банками

Джерело: Cbonds

Незважаючи на кризу, вітчизняні компанії продовжили проводити IPO на європейських площадках, українська фондова біржа продовжує укладати угоди про співпрацю з європейськими біржами. Наприклад, у жовтні було підписано угоду з Wiener Börse (Австрія), у рамках якої передбачено спільні дослідження та розбудова ринку похідних цінних паперів в Україні, тощо. Протягом 2008-2010 років планується впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності, що дозволить українським компаніям перейти на фінансовий облік за європейськими правилами.

Таким чином Україна все більше інтегрується у європейські фінансові ринки, водночас залишаючись поки що остороною фінансових криз, що робить її привабливим напрямком інвестицій і відкриває добрі перспективи. Чи будуть вони використані ефективно, залежить від України.

3. Ринок праці та допуск робочої сили

Друге півріччя 2007 року було відзначено здійсненням певних кроків у напрямку вироблення активної державної політики у сфері міграції. Так, згідно рішення Ради національної безпеки та оборони України від 15 липня 2007 року "Про напрями державної міграційної політики України та невідкладні заходи щодо підвищення її ефективності"⁹, пріоритетними завданнями є регуляція міграційних потоків в Україну згідно її цілей та

⁹ Введено в дію указом Президента України від 20.07.2007

інтересів, сприяння поверненню мігрантів та прийняття закону, який би захищав права біженців¹⁰.

Більш того, на 1 лютого 2008 року запланований вступ у дію ще однієї конвенції, Конвенції Ради Європи по протидії торгівлі людьми. Незважаючи на гостроту проблеми саме для української міграції, а саме, чисельні випадки сексуального та трудового рабства, існування десятків кримінальних схем по здійсненню цього виду злочину (серед них, функціонування організацій по торгівлі людьми під прикриттям туристичних фірм та фірм, по найму робочої сили для працевлаштування закордоном), ратифікація цієї конвенції урядом України ще тільки очікується.

Варте уваги те, що в Україні все ж таки діють певні механізми щодо протидії вищезгаданому явищу, так ще 7 березня 2007 року наказом Кабінету Міністрів України була прийнята Національна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року. Її текст містить зобов'язання органів виконавчої влади проводити певні заходи по інформуванню суспільства щодо існуючих загроз при виїзді закордон, тренінги службовців щодо проведення роз'яснювальних робіт та відстеженню можливих тіньових схем, контроль за діяльністю організацій, що можуть бути пов'язані з торгівлею людьми, проведення робіт щодо повернення жертв торгівлі на батьківщину та надання допомоги щодо їх реабілітації та адаптації у суспільстві. Також у найбільших містах України на базі неприбуткових організацій ведуть свою діяльність Консультаційні центри, призначення яких складається в проведенні роз'яснювальних робіт серед майбутніх мігрантів, останній з існуючих центрів був відкритий у жовтні цього року в Києві.

Визнаючи роль міграційних потоків у зміні демографічної ситуації всередині країни розпорядженням Кабінету Міністрів від 6 червня 2007 року був затверджений план заходів щодо реалізації Стратегії демографічного розвитку на період до 2015 року, він, як і “Напрямки державної міграційної політики ” концентрується на поверненні мігрантів в країну, а також містить накази щодо проведення робіт по визнанню дипломів та інших державних освітніх документів закордоном, зазначений захід сприятиме створенню відповідного ставлення до українських працівників у країні міграції та підніме рівень обійнятих ними посад та якість виконуваних робіт.

У царині міжнародних подій особливої уваги вартий той факт, що 13 листопада Європарламент ратифікував “Угоду між Україною та ЄС про реадмісію осіб” та “Угоду між Україною та ЄС про спрощення візового режиму”, які були підписані Україною та ЄС у червні 2007 року. Заключною фазою всього процесу буде ратифікація цих документів Радою ЄС та їх імплементація.

¹⁰ Ще у 1951 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН по статусу біженців.

На момент ратифікації документів не вдалося повністю розв'язати існуючі протиріччя: деякі європейські країни, які не підпадають під вплив зазначених документів, висловили намір блокувати їх ратифікацію Радою ЄС. Тим не менш уряд України розглядає введення в дію цих документів як пріоритетний напрямок у своїй зовнішній політиці, та запланував здійснення їх імплементації на початок 2008 року.

Необхідно нагадати, що угода щодо спрощення візового режиму містить істотні зрушення у бік поліпшення умов отримання віз громадянами, які планують перебувати на території ЄС не більше ніж 90 днів за період 180 днів та є наслідком багаторічної спільної праці України та ЄС. Так, угода чітко окреслює категорії громадян, які користуватимуться пільгою несплати вартості візи (студенти, учні, аспіранти, вчителі, учасники міжнародних спортивних заходів, водії, пенсіонери та інші), більш того строк розгляду заяв на візи обмежився 10 добами, а вартість складатиме 35 євро, також виокремленні категорії громадян, які мають право на п'ятирічні візи, а саме: журналісти, члені офіційних делегацій, родичі громадян України, які мають право на проживання на території України, члени органів державної влади ті місцевого самоврядування, підприємці та інші. Щодо Угоди про реадмісію осіб, то вона містить зобов'язання України та країн ЄС щодо реадмісії осіб (громадян країн, які підписали угоду) на територію тієї країни, з якої вони виїхали, якщо ті не виконують вимог по в'їзду на територію країни або перестали виконувати ці вимоги, або якщо ті втратили громадянство країни, з якої вони виїхали, та не набули громадянства тієї країни, куди вони в'їхали.

Також, у другому півріччі з'явилися окремі цікаві статистичні дані. Так, за даними Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку (МФСР), спеціалізованої установи ООН, на сьогоднішній день перекази українських мігрантів складають 8% ВВП або 20% доходу на душу населення, а також майже вдвічі перевищили обсяги прямих іноземних інвестиції в економіку країни у 2006 році. За величиною переказів Україна поступається тільки Індії, Мексиці, Китаю, Росії та Філіппінам, посівши таким чином шосте місце у світовому рейтингу. Експерти відзначають, що ця цифра є значно заниженою, адже високі ставки на перекази та обмеження на відкриття рахунків в іноземній валюті нашими заробітчанами закордоном, а також нелегальність працевлаштування багатьох з них, унеможливають повне відстеження статистики грошових переказів¹¹.

Також, стало відомо, що Україна у 2006 році посіла 4 місце серед країн транзитної міграції, більшість якої носить нелегальний характер. З метою контролювання цього процесу, Євросоюз виділить кошти на створення у 2008 році в Україні центрів по утриманню нелегальних іммігрантів, які будуть повертатися на територію країни згідно з

¹¹ За даними МФСР www.ifad.org/events/remittances/maps/index.htm та коментарем Української Правди <http://www.pravda.com.ua/news/2007/10/23/65751.htm>

угодою про реадмісію осіб. Фінансування функціонування таких центрів у цьому році склало 10 млн євро, з 30 мільйонів запланованих на весь термін фінансування¹².

Таким чином, роль України у світових міграційних процесах очевидно зростає, що спонукає країни все більш і більш серйозно ставитися до вироблення та проведення адекватної міграційної політики.

4. Спільні програми в сфері енергетики, транспорту та зв'язку

Співробітництво України та ЄС у сферах транспорту, зв'язку та енергетики у другій половині 2007 року відбувалося в рамках підписаних раніше домовленостей та базових договорів, зокрема Угоди про партнерство та співробітництво і Плану дій ЄС-Україна. Серед основних напрямів співпраці можна виділити реалізацію проектів твіннінгу та фізичний розвиток інфраструктури з участю європейських фінансових інституцій.

Твіннінг - інструмент інституційного розвитку і нова для України форма технічного співробітництва безпосередньо між органами влади держав-членів ЄС та України, яка передбачає передачу «ноу-хау» та передової практики між державними органами країн-членів ЄС та їхніми українськими партнерами. Він має на меті допомагати країнам-бенефіціарам у розбудові сучасних і ефективних органів центральної та місцевої влади, структура, людські ресурси та управлінський потенціал яких дозволяли б впроваджувати *acquis communautaire* на рівні стандартів, прийнятих у країнах-членах ЄС.

Протягом розглядуваного періоду тривала реалізація перших проектів твіннінгу:

- «Гармонізація процедур законодавства та забезпечення їх виконання в авіаційному секторі» – пов'язаний із кроками України на шляху формування спільного авіаційного простору з ЄС. ЄС виділив на реалізацію вказаного проекту 1 млн. євро на 18 місяців. Партнери – Польща та Франція. Проект тільки почали впроваджувати восени 2007 року.
- «НКРЕ – посилення регуляторної та юридичної складової регулювання енергетичного сектору» – спрямований на регулювання електроенергетики України у галузі технічного забезпечення, а також на зміну українського законодавства у відповідності з майбутнім запровадженням в Україні оптового ринку електроенергії. Фінансування проекту складає 1,1 млн. євро, строк реалізації – 25 місяців. Партнери – Італія, Австрія та Чеська Республіка. Представники ЄС оцінили реалізацію цього проекту як успішну на даний момент¹³.

¹² За даними Інтерфакс-Україна

¹³ Центр сприяння інституційному розвитку державної служби при Головному управлінні державної служби України// <http://www.center.gov.ua/>

Окрім цього, було розпочато ще два проекти твіннінгу у галузі транспорту. Восени 2007 року було прийнято рішення про реалізацію проекту твіннінгу «Підтримка формування та імплементації політики в галузі транспорту» в Україні. Протягом 2008-2010 років в Україні будуть працювати 11 постійних експертів з Австрії, Німеччини, які будуть розробляти стратегію та оперативну програму розвитку транспортного сектору, аналізувати практику фінансування інфраструктури, допоможуть знайти його оптимальні шляхи, здійснять підготовку інституційних реформ на залізничному, морському та громадському транспорті через надання методологічної допомоги. Українські спеціалісти Міністерства транспорту та зв'язку на постійній основі будуть співпрацювати з іноземними експертами по різних питаннях транспорту, а також проходити стажування в Австрії та Німеччині. Очікується, що даний проект підвищить кваліфікацію та інституційну спроможність Міністерства транспорту та зв'язку у відповідності з європейськими нормами та стандартами і буде сприяти найбільш ефективному залученню інвестицій. Бюджет проекту – 1 млн. євро. Міністерство транспорту та зв'язку є бенефіціаром ще одного проекту твіннінгу - «Надання підтримки в підвищенні безпеки вантажних перевезень і автотранспорту в Україні». Наразі відбувається підготовка детального опису цього проекту.

У розв'язанні енергетичних питань співробітництво України та ЄС у другій половині 2007 року відбувалося в окреслених раніше напрямках. На саміті Україна-ЄС, що відбувся у вересні 2007 року, лідери України та ЄС підтвердили спільний стратегічний інтерес до енергетичного співробітництва, відзначили прогрес, досягнутий у реалізації пріоритетів Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та ЄС у сфері енергетики від 1 грудня 2005 року. Вони домовилися продовжувати співробітництво для поглиблення реформ енергетичного сектора України та забезпечення безпечного, надійного та прозорого енергетичного транзиту енергоресурсів через Україну. Лідери ЄС підтримали наміри України отримати статус спостерігача в рамках Договору про Енергетичне Співтовариство. Сторони відзначили великий прогрес у двосторонньому співробітництві стосовно зміни клімату й наголосили на необхідності започаткування переговорів стосовно глобальної та всеосяжної угоди на період після 2012 року в рамках Конференції ООН зі зміни клімату в грудні цього року та завершити їх до 2009 року¹⁴.

Учасники також відзначили конкретні заходи, ужиті для поліпшення ядерної безпеки в Україні, зокрема успішне завершення стабілізаційних заходів на об'єкті «Укриття» в Чорнобилі, а також досягнення домовленості між Україною, Європейською

---

¹⁴ Представництво Європейської Комісії в Україні// http://www.delukr.ec.europa.eu/home_uk.html

Комісією та МАГАТЕ стосовно мандату на проведення спільної оцінки безпеки українських ядерних реакторів. ЄС є основним донором, що зробив найбільший внесок до ЧФ «Укриття», що складає 204,8 млн. євро (США – 138,8 млн. євро, Україна – 45 млн. євро).

На другу половину 2007 року випало завершення кількох проектів у енергетичній сфері:

- проект регіональної програми ЄС-Tacis «Підтримка поступового приєднання України до Транс-європейських електроенергетичних мереж (TEN-E)», у рамках якого надавалася підтримка українським органам влади та ключовим інституціям енергетичного сектору у зміцненні їх структурної, регуляторної та технічної бази для поступової інтеграції української енергосистеми до транс-європейських енергетичних мереж. Бюджет – 3 млн. євро на умовах гранту. Проект був розрахований на період з 1 вересня 2005 року до 2 жовтня 2007 року. Реципієнтом виступило Міністерство палива та енергетики України, а бенефіціаром – Національна енергетична компанія «Укренерго».
- проект Програми Tacis з ядерної безпеки «Оцінка, пов'язана з ліцензуванням проектів по наданню допомоги у сфері ядерної безпеки на майданчиках АЕС, фаза впровадження проекту модернізації Південноукраїнської АЕС», у рамках якого відбувалося технічне сприяння Державному комітету ядерного регулювання України у провадженні діяльності з ліцензійної оцінки заходів з модернізації, які має бути втілено на Південноукраїнській АЕС у рамках проектів Tacis. Бюджет – 1 млн. євро на умовах гранту. Проект був розрахований на період з 1 вересня 2003 року до 1 вересня 2007 року. Реципієнтом виступило Міністерство палива та енергетики України, а бенефіціаром - Державний комітет ядерного регулювання України та Південноукраїнська АЕС.

Проте ці проекти перебувають у стадії реалізації відповідно до інформації Національного координаційного бюро з технічної допомоги ЄС¹⁵.

Поряд з цим було започатковано нові проекти енергетики, які частково будуть профінансовані ЄБРР:

- «НЕК «Укренерго»: будівництво повітряної високовольтної лінії 750 кВ Рівненська АЕС-Київ». Пропонований проект передбачає будівництво нових ліній електропередачі, що дозволить підвищити надійність енергопостачання для споживачів Київської області, забезпечити стабільність енергосистеми, підвищити енергоефективність галузі, зменшити викиди парникових газів. Фінансування ЄБРР

¹⁵ <http://www.ncu.kiev.ua/>

передбачене у вигляді кредиту державі на суму 150 млн. євро, а загальна вартість проекту – до 452 млн. євро. Цей проект повинен був пройти стадію кінцевого розгляду 6 листопада 2007 року та очікує на схвалення Ради директорів ЄБРР.

- Проект реконструкції мереж енергопостачання «Крименерго», що включає реконструкцію ліній електропередачі, модернізацію підстанцій, встановлення трансформаторів, кабелю низької напруги і лічильників. Мета проекту – поліпшення якості енергопостачання та скорочення витрат електроенергії. Фінансування ЄБРР передбачене як довгостроковий кредит під державні гарантії на суму 170 млн. дол. США, а загальна вартість проекту – до 220 млн. дол. США. Цей проект пройшов стадію розгляду концепції 4 вересня 2007 року та очікує зараз на кінцевий розгляд Радою директорів ЄБРР.
- Проект підвищення енергоефективності, м. Черкаси. Пропонований проект включатиме надання кредиту комунальному підприємству теплопостачання «Черкаситеплокомуненерго», який буде використано для фінансування реконструкції та модернізації існуючих котелень та впровадження нових компактних індивідуальних теплових підстанцій у багатоквартирних житлових будинках, обладнаних лічильниками, а також для інвестицій у підвищення енергоефективності у багатоквартирних житлових будинках та встановлення малих когенераційних пристроїв. Фінансування ЄБРР – кредит на 10 млн. євро, а загальна вартість проекту – 18,6 млн. євро. Проект було схвалено Радою директорів ЄБРР у вересні 2007 року.

Співробітництво у галузі транспорту концентрується на інтеграції транспортної інфраструктури України до європейської транспортної мережі в рамках різних програм з розвитку транспортних коридорів, що з'єднують ЄС та Україну, зокрема Пан'європейські транспортні коридори та TRASECA.

Європейські фінансові інституції (ЄБРР та ЄІБ) виступають донорами спільних проектів у галузі транспорту та зв'язку.

На другу половину 2007 року було заплановано початок таких проектів¹⁶:

- Проект розвитку інфраструктури Іллічівського морського торгового порту, що повинен сприяти модернізації та підвищенню операційної ефективності надання портових послуг, розширенню потужностей з перевалки контейнерних вантажів, комерціалізації діяльності порту. Фінансування ЄБРР – кредит на 26 млн. євро за ставкою Euribor + 1% на 15,5 років, а загальна вартість проекту – 38,6 млн. євро.

---

¹⁶ <http://www.ebrd.com/projects/index.htm>

Цей проект був схвалений Радою директорів ЄБРР влітку 2007 року, а зараз розглядається питання його підписання Україною.

- 30 липня 2007 року було підписано угоду про надання позики обсягом 200 млн. євро на реалізацію проекту європейських доріг України, зокрема на реконструкцію дороги М-06 Київ-Броди, що є складовою III Пан'європейського транспортного коридору і поєднує українську столицю із Угорщиною, Словаччиною та Польщею. Кошти отримає Державна служба автомобільних доріг України (Укравтодор).
- Проект Oisw, що передбачає інвестування в розвиток телекомунікацій в Україні. Кошти буде освоювати кіпрська компанія Oisw Limited. Очікується, що цей проект сприятиме конкуренції на ринку, підвищенню ефективності надання телекомунікаційних послуг. Фінансування ЄБРР – 22,3 млн. євро, а загальна вартість – до 200 млн. євро. Проект підписано у серпні 2007 року.

Підсумовуючи вищесказане, можна сказати, що співпраця з ЄС у другому півріччі 2007 року не позначилася якісно новими ініціативами, хоча і було започатковано кілька великих інфраструктурних проектів.

Однак рішення виконкому UEFA про те, що чемпіонат Європи з футболу 2012 року (ЄВРО-2012) відбудеться у Польщі та Україні, може створити додатковий імпульс для організації та реалізації спільних проектів, зокрема у будівництві інфраструктури для проведення чемпіонату на високому рівні та забезпечення комфортних і безпечних умов перебування великої кількості людей.

З часу оголошення переможців заявки на проведення ЄВРО-2012 великих спільних проектів з країнами ЄС, Польщею зокрема, розпочато не було. Однак представники Європейської комісії заявили про готовність ЄС фінансувати технічні дослідження інфраструктури, необхідної для проведення в Україні фінальної частини ЄВРО-2012. Поки що конкретних планів фінансової підтримки підготовки до чемпіонату немає, проте кошти ЄС на ці цілі можуть бути використані на запит України в рамках уже виділеної для країни суми (140 млн. євро цього року). За певних умов проекти у рамках підготовки до ЄВРО-2012 можуть бути профінансовані ЄІБ та ЄБРР, однак на даний момент з боку української сторони не було таких звернень.

Таким чином, у майбутньому можна очікувати початку та реалізації нових масштабних інфраструктурних проектів за участі країн ЄС, у тому числі і в рамках підготовки до проведення в Україні ЄВРО-2012.

5. Відповідність України стандартам ЄС за макроекономічними та соціальними критеріями в порівнянні з країнами-членами ЄС

Українська економіка продовжувала зростати швидше європейської: за перше півріччя реальний ВВП зріс на 7,9% дпр, ВВП ЄС-27 на 2,8% дпр, а Єврозони - на 2,5% дпр. В ЄС, найшвидше зростали країни Прибалтики та Словаччина. Спільною рисою зростання валового продукту у ЄС та Україні стало його уповільнення порівняно з першим кварталом.

Таблиця 2

Зростання ВВП у деяких країнах ЄС та в Україні у II кварталі 2007 року.

	Латвія	Литва	Словаччина	Естонія	Греція	Іспанія	Ірландія	Італія	Португалія	Україна
Зростання ВВП, % дпр.	11,0	7,6	9,4	7,7	4,1	4,0	5,5	1,8	1,6	7,9

Джерело: Держкомстат, Eurostat.

Інфляція в Україні у вересні 2007 року становила 14,4% дпр, що ще більше знизило купівельну спроможність української валюти, зважаючи на її прив'язку до американського долара. У країнах Єврозони середня інфляція у вересні становила 2,1% дпр. Більш того, навіть цей рівень вважається вищим за норму, зважаючи на критерій цінової стабільності.

Таблиця 3

Інфляція у окремих країнах ЄС та Україні у вересні 2007 р.

Країна	Бельгія	Ірландія	Голландія	Естонія	Німеччина	Греція	Болгарія	Австрія	Італія	Португалія	Україна
Інфляція, % дпр	1,4	2,9	1,3	7,5	2,7	2,9	11,0	2,1	1,7	2,0	14,4

Джерело: Держкомстат, Eurostat

За результатами другого кварталу рівень безробіття в Україні становив 7,1%, за методологією МОП, тоді як у Єврозони безробіття було зафіксовано на рівні 6,9%. Отже показники були приблизно однакові. Однак соціальний розвиток характеризується не

лише рівнем безробіття, а й рівнем соціальної допомоги, мінімальної пенсії та заробітної плати, де спостерігається суттєве відставання України. В Україні, наприклад, мінімальна заробітна плата офіційно є меншою за прожитковий мінімум.

Дефіцит державного бюджету в Україні за результатами третього кварталу становив 1,5% від ВВП, тобто наближається до середньоєвропейського, який у 2006 році становив 1,7% від ВВП для ЄС-27. Однак на 2007 рік заплановано дефіцит у розмірі 2,8% ВВП, що наближається до критичного значення встановленого Маастрихтськими критеріями на рівні 3%. Аргументом на користь такого значення є його вдале фінансування за рахунок відносно дешевих внутрішніх запозичень, які, ймовірно, не переобтяжать майбутні бюджети.

Як показано, хоча українська економіка набагато динамічніша за європейську, не зважаючи на високу інфляцію, показує гарні темпи зростання, за багатьма показниками країна відстає від ЄС. Як довго доведеться наздоганяти Європейський Союз і чи збережеться тенденція до економічного зростання залежить, перш за все, від правильно розставлених пріоритетів, зокрема від того, як проводитиметься інвестиційна політика.

5. Висновки та рекомендації

Значущість ЄС-27 як ключового торговельного та фінансового партнера України залишилась високою. Особливо високими темпами зростає імпорт товарів та послуг, що обумовило розширення від'ємного сальдо торгівлі. Це сальдо було компенсовано високим притоком капіталу з ЄС, у тому числі прямих іноземних інвестицій.

Треба зазначити, що Україна поки що не зазнала значного впливу світової фінансової кризи, яка розпочалася у серпні 2007 року. Так, незважаючи на проблеми зі світовою ліквідністю, у третьому кварталі зберігся високий притік довго- та середньострокового капіталу, у тому числі з ЄС, а великі українські компанії та уряд змогли здійснити заплановані запозичення.

У відповідь на виклики часу, в Україні починає формуватися активна міграційна політика, оскільки на сьогодні країна зазнає як відтоку кваліфікованої робочої сили (важливий напрямок еміграції – ЄС), а також починає відігравати все більшу роль як транзитна країна для нелегальних емігрантів з інших країн, що прямують в ЄС.

Серед ключових завдань, виконання яких сприятиме подальшому розвитку економічних відносин між Україною та ЄС, є:

- Набуття членства у СОТ, що дозволить перейти на якісно інший рівень партнерства у зовнішній торгівлі, у тому числі з ЄС;

- Початок офіційних переговорів щодо створення ЗВТ з ЄС, яке стане можливим після набуття членства у СОТ;
- Проведення виваженої монетарної політики в умовах різкого підвищення притоку капіталу та виходу на фінансовий ринок України іноземних гравців;
- Продовження співпраці з ЄС в питаннях руху робочої сили, зокрема лобювання ратифікації угоди про візовий режим в країнах ЄС;
- Активніша участь у енергетичних проектах ЄС, визначення місця України в стратегії енергетичної безпеки ЄС;
- Продовження залучення європейського фінансування в інфраструктурні проекти в Україні.

Інститут зовнішньої політики є відомчою структурою яка створена на базі Дипломатичної академії при МЗС України.

Інститут заснований у 2006 році з метою проведення наукових досліджень в галузі міжнародних відносин, зовнішньої політики та міжнародної безпеки в інтересах Міністерства закордонних справ України.

Інститут здійснює свою діяльність за науково-дослідницькими та видавничо-інформаційними напрямками.

Основними завданнями Інституту є:

комплексне дослідження зовнішньої політики України й іноземних держав, прикладних проблем міжнародних відносин та міжнародної безпеки;

розробка концептуальних засад зовнішньої політики України, підготовка практичних рекомендацій та прогнозів щодо розв'язання актуальних проблем сучасних міжнародних відносин та зовнішньої політики України, сприяння її відкритості та передбачуваності;

участь в реалізації міжнародних наукових та освітніх програм в галузі зовнішньої політики, міжнародних відносин і міжнародної безпеки.

Інститут відповідно до чинного законодавства має штат адміністративно-управлінського та наукового персоналу на контрактній та договірній основі, залучає до проведення наукових досліджень висококваліфікованих фахівців та експертів з установ та організацій України, іноземних держав та міжнародних організацій.

Пріоритетні тематичні напрямки наукових досліджень Інституту:

- зовнішня політика України: пріоритетні напрямки, стратегії та засоби реалізації;
- загальні проблеми міжнародних відносин;
- геополітичні проблеми в сучасних міжнародних відносинах та геостратегія України;
- проблеми регіональної та глобальної безпеки

Основні форми та напрямки діяльності Інституту:

- проведення наукових досліджень;
- реалізація наукових проектів;
- проведення конференцій, семінарів, круглих столів і публічних лекцій, дослідження на замовлення.
- створення спеціалізованих рубрик в профільних журналах та інших виданнях і засобах масової інформації;
- публікація монографій і аналітичних доповідей;
- видання щорічника „Зовнішня політика: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети”;
- видання щоквартальника „Міжнародний огляд”;
- створення та підтримання веб-сайту Інституту.

Наша адреса:

01025, м. Київ, вул. Велика Житомирська 2